

II BESKRIVANDE DEL

II.1 KORTFATTAD HISTORISK BESKRIVNING

II.1.1 Socknen (Bild 1)

Glömminge socken har en i huvudsak rektangulär form. Från kusten vid Kalmarsund sträcker den sig ungefär 7 km mot öster, och i andra riktningen, från norr till söder, är den omkring en halvmil lång. Sockenens gränser i söder mot Algutsrums socken och i norr mot Högsrums socken. Större delen av gränsen mot öster delas med Runstens socken, men uppe i det nordöstra hörnet finns en kort sträcka som möter Långlöts socken. Glömminge socken har haft samma utbredning sedan medeltiden, med undantag av byn Österskog som överfördes från Högsrums socken 1884.

En sammanfattning om Glömminge socken och dess historia ges i Bertil Palms inledande text, Glömminge – en överblick, till sockenboken från 1990. Han beskriver där hur västra landborgen drar från norr till söder som en långsluttande terrass och bildar den stora ledlinjen i landskapet. Från landborgens krön, vilket i huvudsak sammanfaller med dragningen av väg 136, ”...har man en vid utsikt över kustbältets dälдер med åkerfält och enstaka lundar mot Sandåsens barrskogsrand och Kalmarsunds vattenspegel i fonden.” Öster om landborgen breder mittlandsplatån ut sig med åkerslätter och lövskog. Glömminge hör till de skogrikaste socknarna på Öland. De öppna betesmarkerna är små.

Sockenens gamla huvudbygd ligger på mittlandsplatån och utefter landborgshöjden. I boken Det medeltida Sverige, Öland, redovisas hur många byar och gårdar som fanns i socknen under 1540-talet. Byarna var: Isgärde, Ryd, Böle, Glömminge, Brostorp, Kvigerälla och Gillsättra. Av dessa bestod Böle och Glömminge av endast en gård per by. Bertil Palm gör antagandet att Glömminge, som alltså bara bestod av prästgården och kyrkan, tidigare varit större, och legat på landborgshöjden ostsydost om kyrkan. Han menar att gårdarna i socknens ”moderby” kan ha flyttats under medeltiden och uppgått i Brostorp, och att endast prästgården och Backgården blivit kvar ungefär på sin gamla plats.

I sin text Ortnamn i Glömminge, i sockenboken, skriver Nils Torsund att sockennamnet i likhet med många övriga ortnamn som avslutas med -inge kan anses ha tillkommit under äldre järnålder och folkvandringstid. Namnet förekommer i skrift första gången omkring 1320, då som Glöminge.

II.1.2 Kyrkomiljön (Bild 2-8)

Till skillnad från de flesta kyrkorna på Ölands västsida är Glömminge kyrka placerad nedanför västra landborgen. Den ligger vid foten av en backe just väster om den korsning där vägen över till Runsten utgår från väg 136. Den korta och trädkantade gatan ner till kyrkan, Kyrkogatan, avslutas vid kyrkogårdens huvudentré. Entrén ligger nära kyrkogårdens sydöstra hörn och kyrkan är placerad norr om den gång som i vägens förlängning löper mot väster över kyrkogården. Kyrkobyggnaden är som brukligt orienterad i öst-västlig riktning, med torn i väster och kor i öster, vilket betyder att kyrkans västportal är vänd bort från kyrkogårdens huvudentré.

Prästgården, som sedan 2001 är i privat ägo, ligger söder om kyrkogården. Huvudbyggnaden uppfördes 1868. Den är byggd i ett och ett halvt plan, med frontespiser på båda långsidorna. Taket är brutet och klätt med rött lertegel. Fasaderna är rödfärgade med vita detaljer. Ritningar till huset upprättades av patron Per August Johansson på Röhälla. Byggnaden är vänd med huvudfasaden mot öster.

Mellan prästgården och landsvägen ligger fyra ålderdomliga stenlador under vasstäckta tak. Två av ladorna bildar en länga mot Kyrkogatan. De båda andra är byggda i vinkel som

avgränsar kyrkomiljön mot sydost. Några av ladugårdarna är enligt Bertil Palm uppförda år 1813. Högt upp på den sydligaste ladugårdens gavel mot öster sitter årtalet 1782 i smide. Ladorna ägs sedan 1920-talet av Kalmar läns museum.

Prästgårdens huvudbyggnad flankeras mot kyrkogården av ett magasin i sten byggt 1827 och på andra sidan ”Södra hus”. Det senare är uppfört av sten i två plan.

På norra sidan av Kyrkogatan ligger ett församlingshem. Församlingshemmet är byggt i ett plan med väggar av stående ljust grå träpanel och tak av röd plåt. Ritningar upprättades 1988 vid BA Bengtssons kontor. Församlingshemmet är mot väster sammanbyggt med ett f.d. bårhus av sten, uppfört 1967 efter ritningar av arkitekten Gösta Gerdsjö.

II.1.3 Kyrkobyggnaden (Bild 9-15)

För en beskrivning av kyrkobyggnadens historia hänvisas i första hand till Ragnhild Boströms texter från 1976 och 1990, se litteraturförteckning. En sammanställning av viktiga händelser ges nedan.

Med stöd av upptäckter som gjordes vid murverksdokumentation som utfördes i samband med omputsning 1995 ifrågasätter Torbjörn Sjögren, dåvarande 1:e antikvarie vid Kalmar läns museum, Ragnhild Boströms beskrivning av kyrkans äldsta historia. Han menar att det är ställt utom allt tvivel att kyrkans västtorn uppfördes samtidigt med de äldsta delarna av långhuset. Kyrkan med sitt västtorn daterar Sjögren till omkring 1200. (Dnr 687/95).

I den rapport där de byggnadshistoriska undersökningar som gjordes av Ragnhild Boström i samband med kyrkans renovering 1953 redovisas framgår att Boström inte kunnat hitta någon tydlig skarv mellan torn och långhus. Hon gör dock inte samma tolkning som Sjögren utan menar att hörnet på långhuset måste ha rivits av för att få förband med tornet.

Årtal	Händelse	Källa
1100-talets första hälft eller mitt	En liten kyrka i sten uppfördes. Den antas ha haft ett litet, nästan kvadratisk långhus och ett lägre och smalare kor i öster. Koret var troligen försett med en halvrund absid. Sakristia, vapenhus och torn saknades. Långhuset hade rundbågiga portaler i norr och söder. Norrportalens läge går idag att utläsa av de skarvar som syns i sockelns murverk. Fönstren får man föreställa sig små och rundbågiga. De äldsta murarna ingår idag i långhusets nordvästra parti och i västgaveln. Enligt Torbjörn Sjögren är även tornets murar ursprungliga, se ovanstående resonemang.	Boström, 1976, s. 76-77.
Senare delen av 1100-talet	Kyrkans västtorn byggdes. Tornet saknade ursprungligen direkt ingång till bottenvåningen. Tornets övre våningar kunde antingen nås via en högt sittande dörröppning i ytterväggen mot söder, eller genom en liten öppning i bjälklaget. Hålet är placerat i valvets sydvästra del. Tornets översta våningsplan försågs med rundbågiga öppningar, två i öster och väster, en i norr och söder. Tornet användes inte som klocktorn.	Boström, 1976, s. 76-78.
Omkr. 1250	En korsarm byggdes mot söder. Av denna korsarm återstår idag murarna mot söder och väster, samt den rundbågiga portalen med i treklöverformad överdel. Byggmästare till den södra korsarmen och portalen antas ha varit Håkan Tanna eller någon i hans krets.	Boström, 1976, s. 77-78.

Trol. omkr. 1300	Absidkoret ersattes av ett rakslutet kor, lika brett som långhuset. Av detta återstår idag bara nordmuren. I söder hade koret en portal och ett tvådelat gotiska fönster. Ett likadant fönster fanns även mot öster. Koret hade ett plant innertak av trä.	Boström, 1976, s. 78, 80
Ev tidigt 1400-tal	Korets väggar försågs med kalkmålningar. Målningarna är kända genom färglagda teckningar från 1819 av N I Löfgren.	Boström, 1976, s. 80.
1400-tal	Ett kryssvalv slogs i koret. Valvet dolde delvis korväggarnas målningar, varför dessa kalkades över.	Boström, 1976, s. 80.
Omkring 1600	Någon gång under kyrkoherde Peder Sunessons tid, 1568-1622, byggdes sakristia på södra sidan i vinkeln mellan korsarmen och koret.	Boström, 1976, s. 80
1611	Under Kalmarkriget förlorade kyrkan bl a båda sina klockor.	Boström, 1976, s. 80.
1677	Kyrkan blev plundrad och härjades svårt av eld. Reparationsarbeten pågick sedan fram till omkring år 1700. Arbetena omfattade bland annat nya tegeltak, omputsning och avfärgning, nya fönster och dörrar, ny bänkinredning, nytt altare och nya innertak. Arbetena utfördes av bland andra murmästaren Pehr Monson Korpp från Kalmar och snickaren Mårten Kåhl från socknen.	Boström, 1990, s. 133-134.
1740	Kyrkans äldre altartavla, som idag hänger på södra väggen, utfördes av målaren Christian Graubner från Kalmar. Målningen visar Nattvarden.	Boström, 1976, s. 82-83.
Före 1750	En materialbod byggdes utanför långhusets nordportal. Under en tid benämndes boden enligt Boström för "kapell".	Boström, 1976, s. 80
1768- 1778	En rad olika arbeten genomfördes. Tornets bottenvåning fick mot väster ett fönster med järngaller. Sakristians fönster förstörades. 1774 och 1775 svarade murmästaren Henrik Wermelin från Kalmar för omfattande takreparationer. Takrännor sattes upp. Fönstren gjordes högre och mer likformiga. Korets gotiska fönster togs bort. År 1775 tillverkades och målades en ny predikstol av Petrus Magnus Hagman från Karlskrona. I fyllningarna visas de fyra evangelisterna, målade på väv. 1776 byggdes en läktare i långhusets västra del. Under samma byggnadsperiod, fram till 1778 panelades sakristians innertak. Tornet reparerades. Bänkarna ändrades och försågs med dörrar. Altaret fick en ny altarring. Golvet lades om. När förändringarna var avslutade målades kyrkan av Anders Georg Wadsten från Gärdslösa.	Palm, s. 69. Boström, 1990, s. 135-136.
1819	Långhuset och koret förlängdes mot öster och gavs en rektangulär planform, genom att södra korsarmens södervägg förlängdes mot väster. Över långhuset och koret slogs ett tunnvalv av trä. Alla fönster gjordes lika stora och rundbågiga. En ny sakristia uppfördes vid östgaveln, med två ingångar från koret. Den vida rundbåge som tidigare utgjort förbindelse mellan långhuset och tornet murades igen, sånär som på en dörröppning längst i söder. En ingång togs upp mot väster i tornets bottenvåning, där det tidigare suttit ett fönster. Tornet	Boström, 1976, s. 76, 80-82. ATA, vit mapp, tidningsklipp.

	fick sin nuvarande lanternin. Lanterninväggarna målades röda, taken och luckorna svarta, listerna vita. Tornets utvändiga högt sittande rundbågiga öppningar sattes igen. Ombyggnadsarbetena leddes av häradsmurmästaren Leonhard Lindman från Källa. Utformningen följer i huvudsak den ritning som 1819 upprättats av J C Sérén. Korets kalkmålningar från 1400-talet återupptäcktes. Målningarna dokumenterades av N I Löfgren.	
1840	Kyrkans uppruttnade trägolvs ersattes med kalkstensflisor. Sakristians tak lagades. Sakristians dörrar mot koret lagades och förstärktes.	Boström, 1990, s 138.
1851	Kyrkan reparerades grundligt. Sydportalen från omkring 1250 murades igen. En större portal togs upp mitt i sydmuren. Kyrkan fick en orgel byggd av S P Pettersson.	Boström, 1976, s. 82, 83, 84. Glömminge pastoratsarkiv OIa:1
1866	Lanterninen kläddes enligt Boström över med gråmålad plåt. (På fotografier från omkring 1900 ser det dock ut som om lanterninen ännu har en mörkt målad träpanel). En ny kyrkklocka hängdes upp.	Boström, 1990, s. 139.
1873	Kyrkans altartavla, en oljemålning på duk visande Golgata, utfördes av målaren N J Jonsson detta år.	Boström, 1976, s. 82.
Tidigt 1900-tal	En värmekamin installerades.	Palm, s. 72.
1913	Sakristians fönster mot söder byggdes om till en portal.	Boström, 1990, s. 139.
1925	Skadad puts hackades bort och ersattes med ny kalkputs, både ut- och invändigt. Avfärgning skulle enligt arkitektens arbetsbeskrivning utföras med kalkfärg i ljusgrå ton. Lanterninen målades vit. Tidigare hade den varit kopparbrun, med ljusare färgton på listverk och luckomfattningar. Takets beklädnad sågs över. Takpannorna på långhus och kor plockades ner. Taket kläddes med spån i fyrdubbla varv på entums svallbrädor. Ovanpå spånen spikades dubbel läkt. Taket skulle därefter täckas med de gamla enkupiga tegelpannorna, vilka försetts med spikhål. De gamla pannorna skulle i första hand läggas mot söder medan nya pannor, enkupiga från Nygärde tegelbruk i Kalmar, kunde läggas mot norr. Gamla vindskivor byttes ut. Taket försågs med rännen och stuprör. Fönsterblecken byttes ut. Fönstren försågs med spröjsar av trä i stället för bly. De bevarade resterna av sydportalen från omkring 1250 togs fram. Invändiga arbeten omfattade bl a inläggning av trägolv i bänkkvarteren och i koret, ovanpå äldre kalkstensgolv. Gravstenar från 1600- och 1700-talet som 1819 placerats i nordöstra kvarteret och i kvarteret vid predikstolen flyttades till tvärgången. Bänkinredningen med undantag av ”en del smärre partier”, byttes ut. Predikstolen omförgylldes. Altaruppställningen målades om, liksom all övrig inredning av trä. Enligt en tidningsartikel från 14/11 1925 målades ”allt	Boström, 1976, s. 82. Palm s. 72. ATA, brun mapp 1923-1953.

	<p>träarbete” utom innertaket i en grönaktig färg. Taklisten marmorades, efter förlaga på altarskranket. Innertaket målades ljusgrått. Enligt arkitektens beskrivning skulle innertaket läggas om med 1” spontade ohyvlade bräder, omkring 15 cm breda. Dekorativa målningar från 1860-talet över fönstren fylldes i med kraftigare kulörer. På södra långväggen intill den medeltida portalen hittades rester av draperimålningar från 1700-talet. Resterna kunde dock inte bevaras. En primklocka från 1591 återfördes från skolan till kyrkan. En ny kamin installerades.</p> <p>De restaureringsarbeten som utfördes 1925 beskrivs av Alrik Palm (s. 72) som misslyckade, då träsvamp orsakade svåra skador på bänkinredningen. Även trägolvet angreps av svamp. Västra delen av kyrkan hade dock klarat sig.</p> <p>Arbetsbeskrivning för arbetena hade upprättats av arkitekt Sven Rosman från Kalmar. Arbetet följdes av Manne Hofrén från Kalmar Museum, på uppdrag av Kungliga byggnadsstyrelsen. Byggmästaren N G Karlsson och församlingen uppges av Hofrén till vissa delar ha frångått arkitektens beskrivning.</p>	
1929	Ett åtgärdsförslag till sydportalens restaurering upprättades av Manne Hofrén. Portalkolonnerna hade återlämnats till kyrkan från hemmansägaren Karl Johan Svensson i Gillsätra. De hade använts som slipstensställning.	ATA, vit mapp.
1931	Kyrkostämman antog ett anbud från Byggnadsfirman Bröderna Olsson i Färjestaden. Enligt anbudet skulle nytt trägolv läggas under bänkarna i de främre kvarteren. En gång skulle läggas om med befintliga kalkstensplattor. De nya och omlagda golven lades på asfaltbestruken betong. All bänkinredning utom dörrarna skulle bytas ut. Anbudet omfattade även omläggning av sakristians golv. Sakristigolvet skulle samtidigt höjas ca 10 cm och ventileras. Enligt ett PM rörande svampbildning i kyrkan skulle, sedan bänkarna och golvbeläggningen från 1925 tagits bort, marken under golvet schaktas bort till 20 cm djup och ersättas av grovkornig sand. Ovan sandlagret kunde man gjuta betong.	ATA, vit mapp, tidningsklipp.
1933	En ny orgel byggdes av Olof Hammarberg.	Boström, 1976, s. 83.
1943	Mekanisk ringmaskin installerades.	Glömminge pastoratsarkiv OIa:1
1953	Utvändig puts lagades på skadade ställen och fasaderna kalkavfärgades. Tornlanterninen målades om. Riksantikvarieämbetet ansåg att lanterninen, som 1925 målats ”helt gråvit”, borde återfå sin ursprungliga rikare färgsättning. Plåtbeklädnaden på torn och lanternin skulle enligt den arbetsbeskrivning som upprättats bytas till koppar, men detta arbete utfördes inte. Västportalen fick en ny infattning i kalksten. Yttertrappan framför västportalen förnyades. En invändig trappa från vapenhuset till tornets övre rum revs. En	Boström, 1976, s. 76, 77, 78. ATA, vit mapp, tidningsklipp, brun mapp 1923-1953.

	<p>ny uppgång till tornet anordnades från läktaren. Igenmurade gluggar i tornets yttermurar togs upp. Tornmurarna förstärktes med dragstag av järn. Den medeltida sydportalen återfick sin funktion som huvudingång. Vissa delar av portalen rekonstruerades. Sydportalen från 1851 murades igen. Läget för norrportalen markerades utvändigt. Grundförstärkningar utfördes vid södra yttermuren. Takstolarna förstärktes. Fönstren fick nya innanfönster med blyinfattat antikglas. Troligen byttes även ytterbågarna. Golvet i vapenhuset ”justerades” och isolerades. Ett skåp vid norra väggen i vapenhuset togs bort. Korgolvet lades om och isolerades. Medeltida gravstenar flyttades från tvärgången till koret. I koret lade man också in två gamla gravstenar som tidigare sålts till bondgårdar i trakten. I korets norra del anordnades katafalkplats. De främsta svängda raderna i bänkkvarteren närmast koret togs bort. Korbänkarna försågs med dörrar. Sidogångar ordnades i långhuset. Tvärgången flyttades bakåt, från 1800-talets sydportal till den medeltida portalen. Altarringens insida försågs med en hylla. Sakristians ytterdörr flyttades och gavs en ny omfattning. Ett nytt fönster sattes in i den tidigare dörröppningen. Sakristian fick en ny yttertrappa. Fragment av medeltida kalkmålningar på norra väggen upptäcktes. Rester av målningssviten i korets tak togs fram. Elektricitet installerades för värme, belysning och orgelfläkt. Den gamla kaminen togs bort. Vindsbjälklaget isolerades. Restaureringen projekterades av biträdande länsarkitekt Gunnar Lindsten. Antikvarisk kontrollant var Ragnhild Boström.</p>	
1954	Orgeln från 1933 omdisponerades och byggdes till av Olof Rydén.	Boström, 1976, s. 83.
1959	Maskiner för lucköppning installerades.	Glömminge pastoratsarkiv OIa:2
1960	Hörslingor installerades.	Glömminge pastoratsarkiv OIa:2.
1961	Orgeln från 1933 omdisponerades och byggdes till av Olof Rydén.	Boström, 1976, s. 83.
1968	Konservator Sven Wahlgren konserverade ett krucifix, en altartavla och två porträtt, varav ett på kh Sven Lothenius och ett på kh Aron Törnschier.	ATA, vit mapp.
1969	Riksantikvarieämbetet gav församlingen tillstånd att ta bort den plåtbeklädnad som fanns på lanterninväggarna. Plåten skulle ersättas av 1” tryckimpregnerad panel, spikad mot underliggande äldre panel. Arbetsbeskrivning hade upprättats av ingenjör B A Bengtsson, Kalmar. Enligt Bengtsson var den gamla plåten rostangripen. Arbetet omfattade även blåstring, lagning och målning av utvändiga putsytor. Målning utfördes med vit Peducem tunnputs.	ATA, brun mapp 1953-. KLM, top. ark. Glömminge pastoratsarkiv OIa:2.

1979	<p>Kyrkan restaurerades invändigt, enligt handlingar upprättade av Byggkonsult BA Bengtsson AB, Kalmar. Väggar tak och golv målades. Bänkarnas inre fick en grön kulör. Spegeldörrarna målades i mörkt turkos och ljust grågrönt. Väggarna kalkades i svagt gult. Taket målades rosa, takfrisen grön och röd. Målningsarbetena utfördes av Wideqvists Måleri AB, Degerhamn.</p> <p>Elsystemet förnyades och elradiatorer installerades. Arbetet projekterades av Tor Engström Ingenjörbyrå AB i Kalmar och utfördes av El-tjänst, Kalmar.</p> <p>Ljus kronor och ljusstakar restaurerades.</p> <p>Man planerade för en ny orgel och översyn av predikstolen och altartavlan.</p> <p>Arbetena omfattade även utvändigt ommålning av västportalens port och fönster, sakristians dörr och alla fönster i bottenvåningen. Porten mot söder klarlackades.</p> <p>Votivskeppet renoverades av sjökapt. Anders Nilsson från Eriksöre, i samråd med skepparen och modellbyggaren Martin Ohlsson från Pataholm.</p>	<p>ATA, vit mapp, tidningsklipp. Vit mapp. KLM, top ark.</p> <p>Glömminge pastoratsarkiv OIa:2.</p>
1980	<p>Sakristians väggar målades med latexfärg.</p>	<p>Glömminge pastoratsarkiv OIa:2.</p>
1981	<p>Kyrkostämman tog beslut om att köpa en ny orgel med 14 stämmor från Västbo Orgelbyggeri, Ingvar Johansson, Långaryd. Det nya orgelverket skulle byggas inom befintligt orgelhus på orgelläktaren och med ett nytt spelbord inplacerat i fasaden. Befintliga fasadpipor skulle behållas. Orgeln installerades 1983.</p>	<p>ATA, vit mapp.</p>
1986	<p>En inbyggnad med pentry och toalett gjordes under läktarens norra sida. Läktarunderbyggnaden projekterades av ingenjör B A Bengtsson.</p> <p>Arkeologiska undersökningar utfördes i samband med dragning av nya vatten- och avloppsledningar.</p>	<p>ATA, vit mapp. KLM, top ark.</p>
1995	<p>Kyrkan renoverades utvändigt. Handlingar upprättades av arkitektkontoret Eriksson & Westerlund. All gammal puts hackades bort och ersattes med ny. Ytputsen utfördes slevdragen. Avfärgningen gjordes svagt gräddgul med ledning av putsrester från 1824.</p> <p>Det sydöstra hörnet vid koret förstärktes med hjälp av horisontella järnband. Förslag till utförande av förstärkning ritades av J&W Bygg & Anläggning, Kalmar.</p> <p>Lanterninväggarna kompletterades med läkt och målades om. Tre av lanterninens luckor kläddes med Plyfaskivor. På skivorna spikades bräder av samma typ som befintligt. Lanterninluckorna målades. Även lanterninens övriga trätytor målades om.</p> <p>Lanterninens och tornets plåttak målades om. Korset byttes ut.</p>	<p>ATA, vit mapp. KLM, top ark.</p>

	<p>Långhusets och sakristians södra takfall var sedan tidigare försedda med takavvattning. Nu fick även takfallen mot norr takavvattning. Torntaket, som tidigare helt saknat takavvattning, fick hängrännor och stuprör. All takavvattning utfördes i koppar.</p> <p>Tegeltaken på långhus och sakristia inspekterades. Två rader pannor längs takfot och gavlar kramlades.</p> <p>Vindskivorna på långhus och sakristia målades om.</p> <p>Fönsterblecken byttes blecken ut.</p> <p>Fönster, fönsterbleck och utvändiga smidesdetaljer målades.</p> <p>Södra sidans ekport lämnades utan åtgärd.</p> <p>Sockeln JOS-blästrades. Fogarna sågs över.</p> <p>Plåttrentreprenör var Peter Eskilsson från BPA Vent & Plåt AB, Kalmar. Puts- och målningsentreprenör var Målerifirma Rose Bergström & Son AB, Lidhult.</p>	
1995	Sättningskadorna i kyrkans murar, se ovan, antogs bero på otillräcklig avledning av dagvatten. Schaktning utfördes för dragning av dagvattenledning från långhusets sydöstra hörn till en ny stenkista 6 meter öster om kyrkogårdsmuren. Från kyrkans ytterhörn frilades grundmuren ca 3 m mot väster och mot norr fram till sakristiväggen.	ATA, vit mapp.
2004	Ny heltäckningsmatta lades på läktare och i läktartrappa.	Muntlig uppgift, kyrkovaktmästare Inge Slottner
2004	En ny ljudanläggning installerades i kyrkan. Handlingar upprättades av Westerlund Arkitektkontor.	KLM, top. Ark.
2006	Fönster åtkomliga utan ställning bättringsmålades.	Muntlig uppgift, kyrkovaktmästare Inge Slottner

II.1.4 Kyrkogården (Bild 97-99)

Årtal	Händelse	Källa
1704	En ny klockstapel sattes upp i kyrkogårdens sydöstra hörn.	Boström 1990, s. 134.
1750	En timsten tillverkades. (Enligt Boström står den i söder på en fot av trä.)	Boström 1990, s. 148.
1766	Kyrkogårdens entréer fick nya stigluckor.	Boström 1990, s. 148.
1773	En klivstätta av trä byggdes vid den sydöstra stigluckan.	Boström 1990, s. 148.
1795	Kyrkogårdens gravplatser reglerades, med anledning av att många gravar låg mitt i gångarna.	Boström 1990, s. 148.
1819	Klockstapeln revs i samband med att kyrkan fick ett torn. Flera gravstenar slogs sönder för att användas till kyrkans ombyggnad.	Boström 1990, s. 148-149.
1824	Träd planterades ”uti Kyrkogatan”.	Boström 1990, s. 149.
1845	Kyrkogårdsmuren lades om. Stigluckorna ersattes med grindar, av smidesjärn i sydöst, av trä i söder.	Boström 1990, s. 148.
1916	Kyrkogården utvidgades åt väster.	Glömminge pastoratsarkiv RI:3.
1951	Ett förslag till indelning och plantering av kyrkogården upprättades av trädgårdskonsulent Gösta Engstedt vid Hushållningssällskapet.	Glömminge pastoratsarkiv RI:3.
1953	En klivstätta av kalkstensskivor anordnades vid den sydöstra kyrkogårdsgrinden.	Boström 1990, s. 130.
1956	Ett förslag till upprustning av kyrkogården och kyrklunden upprättades av trädgårdskonsulent Gösta Engstedt vid Hushållningssällskapet.	Glömminge pastoratsarkiv RI:3.
1959	Ett planteringsförslag till kyrklunden upprättades av trädgårdsinstruktör Harry Kolsby vid Hushållningssällskapet.	Glömminge pastoratsarkiv RI:3.
1967	Församlingen gavs tillstånd att uppföra ett bårhus. Ritningar till bårhuset upprättades av arkitekt Gösta Gerdsjö, Kalmar.	ATA, brun mapp 1953-, Blå mapp.
1989	Byggnadsnämnden i Mörbylånga kommun godkände ritningar till församlingshem. Ritningarna var upprättade av BA Bengtsson 1988.	Glömminge pastoratsarkiv OIa:2.
1998	Länsstyrelsen avslog en ansökan om att få ta bort 5-6 meter av stenmuren vid ladan utanför kyrkogården.	ATA, vit mapp.
1999	Länsstyrelsen gav tillstånd att anlägga en minneslund på kyrkogården. Ritning upprättades av K Lundberg.	ATA, vit mapp.
2001	Kyrkogårdsmurens öppning mot prästgården i söder murades igen.	Muntlig uppgift, Erland Börjesson

2002	En trädvårdsplan för kyrkogården upprättades av Gunvor Andersson och Eva Traore Dahlberg.	KLM, top ark.
2003	Länsstyrelsen gav tillstånd att under åren 2003-2005 få utföra trädvårdsarbeten enligt trädvårdsplanen från 2002.	KLM, top ark.
2004	Länsstyrelsen gav tillstånd till avverkning av en lind vid kyrkogårdens östra ingång.	KLM, top ark.
2005	Belysningen på kyrkogården förbättras. De två befintliga belysningsstolparna kompletteras med fyra nya.	KLM, top ark.

II.2 RELATIONS- OCH STATUSBESKRIVNING

II.2.1 Kyrkobyggnaden stomme, exteriör

Förklaring till beteckningar använda i kolumnen för prioritet:

- I Akut
- II Snarast Åtgärd inom tre år
- III Kan anstå Åtgärd avvaktas eller utförs i samband med andra åtgärder

Produkter vid 1995 års utvändiga renovering

Enligt uppgift från Staffan Bergström vid Målerifirma Rose Bergström & son, den firma som 1995 utförde de utvändiga puts- och måleriarbetena, användes följande produkter:

Till putsfasader

Serpo 109 Hydraulisk kalkgrund

Serpo 148 Hydrauliskt kalkbruk (3 mm)

Serpo 152 Hydrauliskt kalkbruk (1 mm)

Serpo 248 Gotlandskalk till avfärgning

Den ljusst gula kulör som putsytorna avfärgats med är här enligt byggmötesprotokoll från 1995-05-24 erhållits genom brytning av vit Gotlandskalk med guldockra och grön umbra. Enligt noteringar gjorda på en skiss daterad 11/5 - 95 var receptet 15 ml guldockra och 20 ml grön umbra i 20 liter kalkmjölk. Enligt Staffan Bergstrand kan man i efterhand ha justerat blandningen genom en liten tillsats av järnoxidrött.

Som fogbruk till socklarna användes troligen Serpo 148 Hydrauliskt kalkbruk (3 mm).

Till röda, vita och grå träytor användes ren linoljefärg från Scala färgfabrik. Den röda och vita färgen var standardkulörer. Den grå färgen bröts på plats.

Svarta träytor målades med en linoljefärg med inblandning av alkydolja.

Plåttaken på torn och lanternin målades med Scala rostskyddsprimer (alkydbaserad med zinkfosfat som aktiv rostskyddssubstans) och Scala plåttaksfärg (uretanalkydbaserad). Före målning rengjordes plåttaken genom svepblästring. All gammal färg togs inte bort.

Det nya korset i lanterninens topp, vilket byggdes av ek med beklädnad av förzinkad plåt, belades med bladguld Rosenoble 23 $\frac{3}{4}$ karat.

Långhus (se även bild 16-29)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Grundläggning	1952 grävdes två provgropar intill långhusets södra vägg. Grunden var där neddragen till 1,2-1,3 m under markytan. Marken närmast under grundmuren utgjordes av fin sand. Enligt ett åtgärdsförslag från 1950 skulle grundmurarna under tornet och sydöstra fasaden österut från stora porten (igensatt 1953) undergjas med betong. (ATA, brun mapp 1923-1953). År 1995 förbättrades dräneringen vid långhusets sydöstra hörn. Från samma punkt drogs en ny dagvattenledning mot norr.	-	Kyrkans murar är uppförda i fem eller sex olika etapper. Var skarvarna återfinns framgår av bild 10. Kyrkans äldsta murar ingår i långhusets nordvästra del. Enligt Ragnhild Boströms rapport från 1953 finns det under västligaste delen av kyrkans ursprungliga långhus (och under tornet) en stenkant som skjuter ut 15-20 cm utanför murlivet. En liknande kant upptäcktes även längre österut vid samma yttervägg, utanför 1300-talskorets nordöstra hörn. I grunden vid nordöstra hörnet iaktogs 1925 en gravhäll av obestämd ålder, ditlagd 1819.	De åtgärder som vidtogs på 1990-talet tycks ha givit önskad verkan. I det aktuella sydöstra hörnet har inga nya sprickor i väggarnas puts noterats. Rörelserna är idag störst i långhusets sydvästra och nordöstra hörn. Sprickbildningar skall hållas under uppsikt.	-	

Vägg- stomme	Kalksten	-	Kyrkans murar är uppförda i fem eller sex olika etapper. Var skarvarna återfinns framgår av bild 10. Kyrkans äldsta murar ingår i långhusets nordvästra del.	Sättnings-skador och sprickbildningar i kyrkans murar beskrivs nedan, under Fasad. Se även Grundläggning.	-	
Sockel	Egentlig sockel saknas. Den utgörs av från puts frilagd yttervägg. "Sockeln" är horisontell, medan marknivån stiger mot öster. Muren har bruksfogar från olika tider. De mest omfattande omfogningsarbetena har gjorts mot väster.	-	Sockeln har varit frilagd från puts sedan 1925. Tidigare var väggarna putsade ner till mark. Mot norr, nära tornet, syns tydligt skarvarna efter den igensatta nordportalen.	-	-	
Fasad	Slevdragen slätputs, avfärgad med Gotlandskalk. Inga markerade omfattningar omkring fönstren.	Ljust gul	Putts och avfärgning är från 1995, då all gammal puts knackades ner. Putsytorna från 1819 hade tidigare åtgärdats 1953, 1925 och troligen 1851. Mellan 1925 och 1995 var fasaderna spritputsade med slätputsade fönsteromfattningar och hörn. Utförandet före 1925 syns på bild 15.	Ytliga skador nära mark vid östra gaveln, norr om sakristian. Skadorna har troligen orsakats av gräsklippare. Sprickor över och under alla fönsteröppningar mot norr. De största sprickorna i detta väderstreck återfinns över fönstret längst åt öster. Mot söder finns det sprickor både över och under fönsteröppningen längst åt öster. De övriga tre söderfönstren har endast sprickor över öppningarna. Mot öster har fönsteröppningen	-	

				norr om vapenhuset en tunn spricka från bågen överkant och rakt upp. Ingen av de beskrivna sprickorna ser idag allvarlig ut, men bör hållas under uppsikt.		
Takfot	Slätputsad profilerad gesims.	Ljust gul	Putts och avfärgning från 1995. Se även under Fasad.	De ovan beskrivna sprickorna från fönsteröppningarnas överkant fortsätter också genom gesimsen. Inte heller här ser sprickorna allvarliga ut.	-	
Takstomme	Brutet sadeltak. Takstolar av trä.		Takkonstruktion från 1819. Takstolarna förstärktes 1953 med hanbjälkar och stödben.	-	-	
Taktäckning	Rött enkupigt lertegel. Enligt arkitekten Sven Rosmans arbetsbeskrivning inför 1925 års arbeten täcktes taken med spån. Ovan spånen lades taktegel på strö- och bärläkt. Spånen är spikade på svallbrädor.	-	Tegeltaket inspekterades 1995. Två rader pannor längs takfot och gavlar kramlades. Det finns inga uppgifter om omläggning sedan 1925. Vid omläggningen 1925 användes enligt arbetsbeskrivningen både gamla och nya pannor. Gamla pannor skulle i första hand läggas mot söder, nya Nygärdepannor mot norr. Svallbrädorna ser relativt nya ut och är troligen från 1925.	Invändigt har en gammal vattenskada noterats på svallbrädorna i det nedre fallet mot norr intill tornväggen. Ersättningspannor saknas Många pannor, i första hand på södersidan, har en grå beläggning av lavar, men inga skador i pannorna har noterats. Med hänsyn till att taket inte åtgärdats sedan 1925 är det viktigt att det inspekteras regelbundet.	III II	

Avtäckningar	Gavlarnas vattbrädor är klädda med kopparplåt. Avtäckningsplåtar av koppar vid långhustakets möte med tornväggen. Putsgesimsernas utskjutande partier vid gavlarna är avtäckta med plåt, ev. målad äldre plåt.	-	Avtäckningar utförda av kopparplåt ser ut att vara äldre än från 1995, ev. från 1953. Gesimsernas avtäckning vid gavlarna kan vara av gammal målad järnplåt.	Plåtarna vid långhustakets möte med tornväggen är skarvade på ett olämpligt sätt på den norra sidan. En mindre skada i putsen har uppstått.	II	
Takavvattning	Hängrännor och stuprör av koppar.	-	Långhusets hängrännor och stuprör mot norr är från 1995. Mot söder är hängrännor och stuprör äldre, eventuellt från 1953. Rännan som följer långhusets södra takfall vid den västra gaveln, under stupröret från tornet, är dock från 1995.	-	-	
Gavelsprång	Trä	svart	De inre delarna av gavelsprånget är ursprungliga från 1819. Ytorna målades om 1995.	-	-	
Takfönster	Litet takfönster av gjutjärn på södra takfallet.	-	Från 1925.	Fönstret saknar skyddande färgskikt och är rostigt men är i övrigt oskadat. Rostskyddsbehandling och målning bör utföras. Samtidigt bör tätningen mot taket kontrolleras, även om inga vattenskador noterats.	III	

Sydportal	Röd och grå kalksten		Portalens äldsta delar antas vara från omkring 1250. Öppningen murades igen 1852. Den togs åter fram i samband med kyrkans renovering 1925, men försågs då inte med dörrblad. Portalen restaurerades och fick ett dörrblad 1953. De delar som är från 1953 – kolonner med sockel, kapital och impost samt det trepassformade valvet - framträder tydligt genom att de är mindre slitna än portalens ursprungliga delar.	-	-	
Dörr till sydportal	Inåtgående högerhängd dörr med ut- och invändig beklädnad av stående grova ekbrädor. Beslag av svartmålat smide.	Klar lack/fernissa	Dörr från 1953. Klarlackerades 1979. Uppgifter saknas om senare åtgärder.	Tätninglisten av svart gummi på dörrbladets anslag av kalksten lossnar. Tätninglisten bör bytas ut och utföras mer diskret. Låsningens beslagens funktion bör ses över.	III	

Fönster	<p>Kyrkorummet har tio höga rundbågiga fönster – fyra mot söder, fyra mot norr och två mot öster. Samtliga fönster är av trä.</p> <p>De höga fönstren består av fyra lufter. De nedre lufterna är avdelade på mitten med en träspröjs. Fönstren har dubbla glas. De inre bågarna är skruvade mot de yttre. Glasen i de invändiga bågarna är av s.k. antikglas och är indelade i smårutor med blyspröjs. Fyra av fönstren är försedda med öppningsbeslag.</p>	Ljusgrå	<p>1925 försågs de tio stora fönstrens yttre bågar med träspröjs istället för blyspröjs. De inre bågarna tillkom 1953. Troligen byttes samtidigt de yttre bågarna. Fönsterkarmarna bör vara från 1819. Fönstren bättringsmålades 2006. Dokumenterade ommålningar har tidigare utförts 1995, 1979 och 1953.</p>	<p>På många hörnbeslag har originalskruvarna lossnat och bytts ut mot försänkta stjärnskruvar. Stjärnskruvarna bör bytas mot kullriga spårskruvar i samband med nästa ommålning av fönstren.</p> <p>De fyra fönstren med öppningsbeslag är inte längre öppningsbara. Funktionen kan återställas vid behov.</p> <p>Fönstren har inte skruvats isär och putsats på mycket länge.</p>	II	
	<p>Högt upp på den östra gaveln sitter ett runt fönster. Det har fyra fasta bågar och enkelt glas.</p>	Ljusgrå	<p>Fönstret är ursprungligt från 1819, men en av bågarna måste av den avvikande utformningen att döma ha blivit utbytt. Fönstret målades om 1995.</p>	<p>Fönstret är delvis rötskadat och behöver renoveras.</p>	II	
Fönsterbleck	Målad plåt.	Ljusgrå, lika fönster	<p>Från 1995, då blecken också målades.</p>	-	-	
Ventilationsöppningar	<p>I den norra fasadens sockel under det andra fönstret från öster sitter en ventilationslucka av gjutjärn. I motsvarande läge mot söder sitter ett ventilationsgaller av gjutjärn.</p>	Svart.	<p>Luckan mot norr är märkt NORRAHAMMARS BRUK No 18. Luckan och gallret målades om 1995.</p>	<p>Luckans och gallrets funktion bör kontrolleras i samband med att ventilationen av långhusets golvbjälklag undersöks.</p>	III	

Trappor	Ett ca 15 cm högt plan av kalksten framför sydportalen, med svängd ramp i kalksten på östra sidan.	-	-	-	-	
---------	--	---	---	---	---	--

Sakristia (se även bild 30-35)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Grundläggning	Grunden har eventuellt samma utförande som långhuset, se ovan. Det finns inga uppgifter som tyder på att de provgrävningar som 1952 utfördes intill långhusets södra vägg även berörde sakristian.	-	Hela byggnadsdelen är från 1819.	-	-	
Väggstomme	Kalksten	-	Hela byggnadsdelen är från 1819.	Sättningskador och sprickbildningar i kyrkans murar beskrivs nedan, under Fasad.	-	
Sockel	Egentlig sockel saknas. Den utgörs av från puts frilagd yttervägg.	-	Sockeln har varit frilagd från puts sedan 1925. Tidigare var väggarna putsade ner till mark.	-	-	
Fasad	Slevdragen slätputs, avfärgad med Gotlandskalk. Inga markerade omfattningar omkring fönstren.	Ljust gul	Puts och avfärgning är från 1995, då all gammal puts knackades ner. Fasaderna har tidigare åtgärdats vid samma tillfällen som långhusets fasader, se ovan.	Tunn spricka över fönstret mot söder. Sprickan ser inte allvarlig ut, men bör liksom kyrkans övriga sprickor hållas under uppsikt.	-	

Takfot	Slätputsad profilerad gesims.	Ljust gul	Putts och avfärgning från 1995. Se även under Fasad.	-	-	
Takstomme	Brutet sadeltak. Takstolar av trä.		Takkonstruktion från 1819.	-	-	
Taktäckning	Rött enkupigt lertegel. Enligt arkitekten Sven Rosmans arbetsbeskrivning inför 1925 års arbeten täcktes taken med spån. Ovan spånen lades taktegel på strö- och bärläkt. Spånen är spikade på svallbrädor.	-	Tegeltaket inspekterades 1995. Det finns inga uppgifter om omläggning sedan 1925. Vid omläggningen 1925 användes enligt arbetsbeskrivningen både gamla och nya pannor. Gamla pannor skulle i första hand läggas mot söder, nya Nygärdepannor mot norr.	Med hänsyn till att taket inte åtgärdats sedan 1925 är det viktigt att det inspekteras regelbundet.	-	
Avtäckningar	Gavelns vattbrädor är klädda med kopparplåt. Avtäckningsplåtar av koppar vid takets möte med långhusets östra vägg. Putsgesimsernas utskjutande partier vid gavlarna är avtäckta med plåt, ev. målade äldre plåt.	-	Avtäckningar utförda av kopparplåt ser ut att vara äldre än från 1995, ev. från 1953. Gesimsernas avtäckning vid gavlarna kan vara av gammal målade järnplåt.	-	-	
Takavvattning	Hängrännor och stuprör av koppar.	-	Hängrännor och stuprör mot norr är från 1995. Mot söder är hängrännor och stuprör äldre, eventuellt från 1953.	-	-	
Gavelsprång	Trä	svart	De inre delarna av gavelsprånget är ursprungliga från 1819. Ytorna målades om 1995.	-	-	

Portal	Omfattning av kalksten, varannan grå, varannan röd. Översidan är avtäckt med kopparplåt.	-	Dörröppningen togs upp 1953. Den tidigare dörröppningen mot söder byggdes då om till fönster.	-	-	
Dörr	Utåtgående vänsterhängd trädörr, utvändigt klädd med stående panel, invändigt med liggande panel. Gångjärn av smide.	Utvändigt svart, invändigt gråblått	Dörr från 1953. Lås och trycke har tillkommit senare. Dörren målades om utvändigt 1995. Tidigare målades den om 1979.	Dörren behöver målas om utvändigt, den svarta färgen flagar. Låsets trycke är vingligt och kan bytas ut.	II III	
Fönster	Sakristian har två fönster, ett mot öster och ett mot söder. Båda är av trä och har rundbågig överdel. Fönstren har fyra lufter och är försedda med dubbelt glas. De inre bågarna är skruvade mot de yttre. Glasen i de invändiga bågarna är av s.k. antikglas och är indelade i smårutor med blyspröjs. En av de nedre bågarna i det östra fönstret har öppningsbeslag.		Det östra fönstrets inre bågar tillkom 1953. (Eventuellt byttes samtidigt även de yttre bågarna.) Fönstret mot söder är i sin helhet från 1953. Fönstren bättringsmålades 2006. Dokumenterade ommålningar har tidigare utförts 1995, 1979 och 1953.	På några hörnbeslag har originalskruvarna lossnat och bytts ut mot försänkta stjärnskruvar. Stjärnskruvarna bör bytas mot kullriga spårskruvar i samband med nästa ommålning av fönstren. Den båge i det östra fönstret som är försedd med öppningsbeslag är inte längre öppningsbara. Funktionen kan återställas vid behov. Fönstren har inte skruvats isär och putsats på mycket länge.	II III III	
Fönsterbleck	Målad plåt.	Ljusgrå, lika fönster	Från 1995, då blecken också målades.	-	-	

Lucka	Högt på gavelfasaden mot öster sitter en lucka av trä till sakristians vind. Luckan är byggd av stående bräder. Den är försedd med gångjärn av smide.	Svart	Luckan är troligen från 1819. Den målades om 1995.	-	-	
Ventila-tions-öppningar	I den norra fasadens sockel sitter en ventilationslucka av gjutjärn. I sockeln mot öster sitter ett ventilationsgaller av gjutjärn.	Svart.	Luckan mot norr är märkt NORRAHAMMARS BRUK No 18. Luckan och gallret målades om 1995.	Luckans och gallrets funktion bör kontrolleras i samband med att ventilationen av långhusets golvbjälklag undersöks.	III	
Trappor	Framför entrédörren ligger en stor platta av grå kalksten.	-	Plattan är från 1953.	-	-	

Torn (utom lanternin) (se även bild 36-43)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Grund-läggning	Grunden har troligen samma utförande som långhuset, se ovan. Enligt ett åtgärdsförslag från 1950 skulle grundmurarna under tornet undergjutas med betong, tillsammans med långhusets sydöstra fasad.	-	Oavsett om tornet tillhör kyrkans ursprungliga utförande eller om det byggts till något senare dateras det till 1100-talets senare del eller omkring 1200. Se II.1.3.	-	-	
Vägg-stomme	Kalksten Väggarna är förstärkta med dragstag av stål, både i nord-sydlig och öst-västlig riktning. Stagen löper genom det höga	-	Väggstommen är liksom grundläggningen, se ovan, från 1100-talets senare del eller omkring 1200. Delar av stommen kan ha murats om och	Sättnings-skador och sprickbildningar i kyrkans murar beskrivs nedan, under Fasad.	-	

	tornrummet på 2:a våningen.		reparerats i olika skeden. Väggen mellan torn och långhus är kraftigt svängd. Dragstagen tillkom 1953.			
Sockel	Egentlig sockel saknas. Den utgörs av från puts frilagd yttervägg. Muren har bruksfogar från olika tider. De mest omfattande omfogningsarbetena har gjorts mot söder, intill anslutningen mot långhusets västgavel.	-	Sockeln har varit frilagd från puts sedan 1925. Tidigare var väggarna putsade ner till mark.	Sprickor mot norr och söder. De har dock inte utvidgats sedan grunden senast fogades om.	-	
Fasad	Slevdragen slätputs, avfärgad med Gotlandskalk. Inga markerade omfattningar omkring muröppningar för fönster och luckor.	Ljust gul	Puts och avfärgning är från 1995, då all gammal puts knackades ner. Fasaderna har tidigare åtgärdats vid samma tillfällen som långhusets fasader, se ovan.	Sprickor har noterats i tornets nordöstra del, vid anslutningen mot långhuset. Här finns sprickor både ut- och invändigt. En tunn spricka finns också mot söder, intill anslutningen mot långhusets västgavel. Sprickorna skall hållas under uppsikt.	-	
Takfot	Gesims av trä.	Vit	Gesimsen ser ut att vara ursprunglig, från 1819. På äldre fotografier är gesimsen inte vit. Inför nästa ommålning bör man undersöka vilken kulör gesimsen ursprungligen haft.	-	-	
Takstomme	Svagt lutande tälttak. Takstolar av trä.		Ursprunglig konstruktion från 1819.	-	-	

Taktäckning	Målad förzinkad plåt på svallbrädor av trä.	Svart, med vitmålad "krage" mot lanterninvägg	Det har av tillgängligt arkivmaterial inte gått att fastställa hur gammal plåten är. Den uppdragna plåten mot lanterninväggarna har bara varit vitmålad under senare tid. På äldre fotografier har ytan samma ton som plåttaket.	Färgen flagar kraftigt, framför allt mot söder och väster. Ommålning är särskilt angelägen eftersom vattnet från panelens kopparbleck bryter ner den omålade plåtytan. Vid ommålning bör den del som dragits upp mot lanterninväggarna målas i samma kulör som takytan.	II	
Takavvattning	Hängrännor och stuprör av koppar.	-	Hängrännor och stuprör är från 1995.	-	-	
Västportal	Omfattning av röd kalksten.	-	Portalen fick sin nuvarande utformning och storlek 1953. Mot väster fanns tidigare en mindre dörröppning från 1819. Ursprungligen saknades entré i tornets markplan.	-	-	
Port mot väster	Inåtgående pardörr. Gångdörr till vänster. Kantregel på höger dörrblad. Dörrbladet konstruerat som bräddörr. Utvändigt klädd med speglar. Beslag av smide.	Svart utvändigt, ljusgrå invändigt	Dörr från 1953. Kantregeln har tillkommit senare. Dörren målades senast 1995. Dokumenterad ommålning har tidigare utförts 1979.	Dörren behöver renoveras. De utvändiga speglarna delar sig. Den utvändiga färgen är matt och flagar. Kantregeln kärvar. Dörrens tätning mot väggen bör förbättras.	II	

Fönster	I västportalen över dörren sitter ett litet lunettfönster. Fönstret är av trä. Det har dubbelt glas i fasta bågar. Den yttre bågen har ”antikglas”. Både den yttre och inre bågen har en träspröjs i mitten. Den yttre har även indelning med blyspröjsar.	Ljusgrå ut- och invändigt.	Fönstret är från 1953. Det målades senast 1995. Dokumenterad ommålning har tidigare utförts 1979.	-	-	
	Tornet har fem små fönster – ett mot söder, tre mot väster och ett mot norr. Alla är av trä. Tre av fönstren är indelade med spröjsar. Fönstren har enkelt glas. Ett av fönstren mot söder har en svartmålad skiva istället för glas.	Ljusgrå.	Fönstren målades senast 1995.	Färgen flagar, fönstren behöver målas om. På fönstret mot väster som är indelat i fyra smårutor håller bågens träpluggar på att lossna.	II	
Luckor/ fyllningar	Sex rundbågiga öppningar – två mot väster och öster, en mot norr och söder - med fyllningar av stående panel. En öppning med rakt avslutat överstycke mot söder, också försedd med fyllning av stående panel.	Svart	Öppningarna togs upp 1953. De hade varit igensatta sedan 1819.	-	-	
Fönster- bleck	Öppningarna för de ovan beskrivna fyllningarna är i underkant försedda med bleck av målad plåt.	Ljusgrå	Från 1995, då blecken också målades.	Blecken har inte kunnat inspekteras.	-	

Lanternin (se även bild 44-45)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Väggstomme	Träregekonstruktion. Invändiga bärande pelare och balkar av bilat grovt virke.	-	Ursprunglig konstruktion från 1819.	-	-	
Fasad	Ursprunglig inre stående slätpanel klädd med stående locklistpanel. Tryckimpregnerat virke i den övre panelens underbrädor. Meanderfrisen vid takfoten är målad på underlag av plåt. Locklistpanelen avslutas i över- och underkant med droppbleck av koppar. Luckornas omfattningar är utformade som pilastrar med kapital och bas.	Röd träpanel. Vit meanderfris mot röd botten. Vita luckomfattningar	Lanterninens ursprungliga panel kläddes omkring 1925 med ljus målad plåt. (Enl. Boström redan 1866.) Plåten ersattes 1969 av stående panel. Lanterninväggarna, som tidigare varit målade med röd täcklasyr, målades 1995 om med täckande oljefärg. Panelen kompletterades samtidigt med läkt. Även meanderfrisen målades om 1995. Vid nästa ommålning kan man tillfälligt ta bort en av panelbrädorna från 1969 för att undersöka vilken kulör den ursprungliga panelen haft.	Färgen på luckornas omfattningar flagar, särskilt mot söder och väster. Färgen på panelen flagar något.	II III	
Takfot	Gesims av trä.	Vit	Gesimsen ser ut att vara ursprunglig, från 1819. På äldre fotografier är gesimsen inte vit. Inför nästa ommålning bör man undersöka vilken kulör gesimsen ursprungligen haft.	-	-	

Tak-stomme	Svagt lutande tälttak.. Takstolar av trä.	-	Ursprunglig konstruktion från 1819.	-	-	
Taktäck-ning	Målad plåt. Svallet är inte inspekterbart från lanterninens insida.	Svart	Vid 1995 års arbeten konstaterades att plåten var ”av äldre typ och väldigt skör.” Det har av tillgängligt arkivmaterial inte gått att fastställa hur gammal plåten är.	Färgen flagar.	II	
Takspira/kors	Kors med stomme av ek och beklädnad av förzinkad plåt som förgyllts.	Förgyll-ning	Korset är från 1995. Det tidigare utförandet har kopierats.	-	-	
Fönster	Lunettfönster av trä över luckorna, ett i varje väderstreck. Fönstren är indelade med spröjsar i många små rutor.	Vit	Ursprungliga från 1819. Senaste ommålning utfördes 1995.	Fönstren har inte besiktats på nära håll, men behöver sannolikt målas om.	II	
Luckor	Fyra utåtgående parluckor av trä, uppbyggda av dubbla lager stående panel, i tre fall med en mellanliggande plyfaskiva. Gångjärn av smide.	Svart trä och svart smide.	Tre av lanterninens luckor kläddes 1995 med Plyfaskivor. På skivorna spikades bräder av samma typ som befintligt. Lanterninluckorna hade varit målade med svart täcklasyr. De målades om med täckande oljefärg. I samband med ommålning bör lanterninluckornas ursprungliga kulör fastställas.	-	-	

II.2.2 Kyrkobyggnaden interiör

Förklaring till beteckningar använda i kolumnen för prioritet:

I	Akut	
II	Snarast	Åtgärd inom tre år
III	Kan anstå	Åtgärd avvaktas eller utförs i samband med andra åtgärder

Fönster och dörrar i ytterväggar redovisas under II.2.1 Kyrkobyggnaden stomme, exteriör. Innerdörrar beskrivs under det rum som dörren öppnas åt.

Fast inredning i kyrkorum, kor, och på läktare beskrivs dels under II.2.4, dels i den bifogade rapporten ”Inventeringsresultat med rekommendationer” från Jönköpings läns museum. Se under II.2.4 för beskrivning av den uppdelning som gjorts. Fast inredning i övriga utrymmen redovisas nedan.

I nedanstående kolumn ”Färg: kulör och material” anges kulör enligt okulär besiktning. Uppgifter om NCS-beteckningar saknas. I samma kolumn anges om ytan är lasyrmålad. Saknas uppgift om lasyrmålning är ytan täckmålad.

Produkter vid 1979 års invändiga renovering

Vid den senaste större invändiga renoveringen av kyrkan 1979 användes enligt Byggkonsult B A Bengtssons målningsbeskrivning (daterad 1979-06-07) följande produkter:

Kalkfärg för avfärgning av invändiga putsytor skulle beredas av ”restaureringskalk från AMS Visbykontor”. Arbetena skulle utföras enligt ”Anvisningar till kalkmålning på fasad, plansch A, utgiven av Riksantikvarieämbetet”.

Slipstrykningsfärg, Täckande oljefärg och oljelasyr för behandlingar på trä skulle vara linoljebaserade.

Fernissa skulle vara halvmatt lack, Nordsjö ”På panel” nr 20 eller likvärdig.

Pigmenterad golvlack skulle vara Rustibus Golvfärg från Alcro.

För detaljerad beskrivning av målningsarbetenas utförande 1979 hänvisas till ovan nämnda handling av Byggkonsult B A Bengtsson. Målningsarbetena utfördes av Wideqvists Måleri AB, Degerhamn. Invändiga målningsarbeten utförda efter 1979 har enbart berört de rum som 1986 tillkom under läktarens norra del.

Vapenhus (se även bild 46-49)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Röd kalksten i kvadratiska plattor. En fris av något större plattor utmed väggarna. Det finns uppgifter om att golvet isolerades 1953.	-	Plattornas ålder är inte känd. De kan vara från 1840 eller äldre.	Plattorna som ligger i gångstråket mellan dörren från långhuset och entrén i väster behöver fogas om.	II	
Sockel	-	-	-	-	-	
Vägg	Avfärgad puts på kalkstensvägg.	Vit kalkfärg	På väggen mot öster syns spår efter den välvda öppning som murades igen 1819.	Sprickor i anslutningen till den norra väggen, både i det nordvästra och nordöstra hörnet. Sprickorna bör hållas under uppsikt. På båda sidor om entrén mot väster sitter fästen för elradiatorer. Fästena bör tas bort.	III	
Tak	Avfärgad puts på tunnvalv av kalksten.	Vit kalkfärg	I takets sydvästra del finns en öppning genom valvet. Öppningen är försedd med trappsteg. Den har fram till 1953 varit den enda invändiga kommunikationsvägen till tornets övre våningar.	Sprickor intill valvets möte med norra väggen. Sprickorna bör hållas under uppsikt.		

Fast inredning						
Övrigt				Vapenhuset saknar uppvärmning. Iögonfallande placering av timer.		

Långhus, utom kor(se även bild 50-58)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Plattor av grå kalksten i mittgång och gång mot södra entrén. Mittgångens plattor är lagda i tre rader, där den mittersta radens plattor är rektangulära medan de båda andra raderna har kvadratiske plattor. Plattorna i gången mot söder har något större mått. Enligt en handling upprättad inför 1931 års ombyggnadsarbeten består konstruktionen under plattorna av asfaltbestruken betong på en bädd av sand. Stenplattorna täcks till större delen av gångmattor.	-	De äldsta plattorna, som återfinns i mittgången, är troligen från 1840. Golvet lades om 1931.	Plattorna som ligger i gångstråket närmast entrén mot väster, där gångmatta saknas, behöver fogas om.	II	

	<p>Bänkkvarteren har förhöjda golv av brädor. Golvnivån ligger ca 10 över mittgången. Utmed södra och norra väggarna löper gångar med trägolv av samma sort som i bänkkvarteren. Konstruktionen under brädorna är troligen densamma som under stenplattorna, se ovan. Utrymmet under brädgolven är ventilerat, både mot kyrkorummet och ut genom ytterväggarna. Sidogångarnas golv täcks av gångmattor.</p>	<p>Trägolven är målade med oljefärg (pigmenterad golvlack). Ytorna under bänkarna är rödbruna, sidogångarna grå. Gången intill det bakre kvarteret mot söder är dock rödbrun.</p>	<p>Brädgolvet är från 1931. Delar av golvet kan ha bytts ut i samband med 1953 års arbeten.</p>	<p>Funktionen av brädgolvens luftning bör kontrolleras, så att de fuktproblem som tidigare funnits inte återkommer.</p>	III	
Sockel	<p>Brädgolven intill ytterväggarna mot norr och söder är försedda med liggande träsocklar. Socklarna mot söder har luftningspringor. Intill söderväggen i det bakre kvarteret sitter en extra sockel ovanpå den ursprungliga, för att dölja ledningar.</p>	<p>Lika intilliggande golvyta.</p>	<p>Liggande socklar är från 1931.</p>	-	-	

	Standardsockel av trä mot innerväggar under läktare	Ljusgrå	Från 1986	-	-	
Vägg	Avfärgad puts på kalkstensvägg.	Ljust gul kalkfärg på väggar. Fönsternischernas botten är målad med oljefärg	De putsade väggarna fick sin ljust gula avfärgning 1979. Om väggarna haft denna kulör i något tidigare skede är inte känt. På norrväggen finns en yta där man 1953 frilade en kalkmålning som antas vara från omkring 1400. Intill norrväggen, i långhusets västra del, löper en låg murklack. Murklacken antas vara en rest av den ursprungliga kyrkans norrvägg.	Det finns sprickor i anslutning till fönstren. De största sprickorna återfinns i långhusets sydvästra hörn, där sprickorna sträcker sig från sydportalen och snett upp mot väster. Sprickorna bör hållas under uppsikt.	-	
	Skivklädda regelväggar under läktarens norra del. Ytan klädd med väv och målad.	Matt latexfärg i samma ljusgula kulör som övriga väggar	Väggar från 1986.	-	-	
Taklist	Profilerad gesims av trä.	Lasymålad i rött och grönt.	Gesims från 1819. Den nuvarande färgsättningen från 1979 saknar troligen historisk förankring. Inför nästa ommålning bör man undersöka vilken kulör gesimsen ursprungligen haft.	-	-	

Tak	Kyrkorummet har ett tunnvalvt brädtak.	Lasyrmålat i rosa.	De brädor som syns idag är från 1925. Under dessa finns troligen det ursprungliga brädtak från 1819 bevarat. Den nuvarande färgsättningen från 1979 saknar troligen historisk förankring. Inför nästa ommålning bör man undersöka vilken kulör taket ursprungligen haft. Eventuellt kan innertaket undersökas från kyrkvinden.	Färgen flagar på några få ställen.	III	
	Plant brädtak under läktare.	Ljusgrå	Från 1819 eller 1851, beroende på när den nuvarande läktaren byggdes.	-	-	
Dörrar	Till vapenhus: Pardörr, utförd som bräddörr. Klädd med diagonalställd panel mot vapenhuset. Beslag av smide.	Ljusgrå Svart smide.	Dörren är troligen från 1819. Panelen mot vapenhuset ser ut att vara utbytt. Den utanpåliggande smidesregeln har tillkommit relativt nyligen.	-	-	
	Till Kapprum under läktare: Modern standarddörr utformad som spegeldörr	Ljusgrå	Från 1986.	-	-	
Trappa	Läktartrappa intill västra muren, söder om mittgången. Trappan är av trä. Plan- och sättstegen är klädda med heltäckningsmatta, trappnosarna med grå plast.	Trädelar är målade ljusgrå.	Trappan är från 1819 eller 1851, beroende på när den nuvarande läktaren byggdes. Före 1986, då den norra delen under läktaren indelades med rum, fanns en motsvarande trappa i detta väderstreck. Trappans nuvarande heltäckningsmatta har lagts in 2002.	-	-	

Fast inredning	Se II.2.4 Kyrkobyggnaden fast inredning					
----------------	---	--	--	--	--	--

Kor (se även bild 59-61)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Korets golvnivå är ligger två steg över mittgången. Det är belagt med plattor och gravhällar av grå kalksten. Enligt en handling upprättad inför 1931 års ombyggnadsarbeten består konstruktionen under stenbelägningen av asfaltbestruken betong på en bädd av sand.	-	Korgolvets stenbeläggning från 1840 doldes 1925 under ett brädgolv. Ett nytt ventilerat brädgolv lades in 1931. År 1953 bröts trägolvet upp och man återgick till stenplattor. Nya och gamla stenplattor har blandats. I golvet ligger åtta gravhällar. Vissa hällar låg troligen i koret redan före 1953, då några hällar av medeltida ursprung flyttades till koret från tvärgången. Det krävs ytterligare arkivforskning för att fastställa var de olika hällarna ursprungligen legat.	-	-	
	Korbänkarna har liksom övriga bänkkvarter brädgolv. Golvet ligger i nivå med korets stenbeläggning.	Rödbrun täckande oljefärg (pigmenterad golvlack).	Brädgolvet är från 1931 eller 1953.	-	-	

	Inom altarringen ligger ett brädgolv, förhöjt ca 15 cm över korgolvet. Golvet är täckt av en djupröd heltäckningsmatta.	Opigmenterad färg	Golvnivån har höjts 1925 eller senare, 1900-talet, så att altarbordets skiva idag ligger högre än ursprungligen avsetts.	-	-	
Vägg	Avfärgad puts på kalkstensvägg. Illusionsmåleri omkring altarmålningen på väggen mot öster.	Ljust gul kalkfärg på väggar. Fönsternischernas botten är målad med oljefärg. Troligen är även illusionsmålningen utförd med oljefärg.	De putsade väggarna fick sin ljust gula avfärgning 1979. Om väggarna haft denna kulör i något tidigare skede är inte känt. Illusionsmåleriet på östra väggen ser ut att ha restaurerats, men är enligt Jönköpings läns museums rapport från inventering av inventarier (2004:78) originalmåleri från 1800-talet.	Det finns sprickor i anslutning till fönstren. De största sprickorna återfinns över korets fönster mot norr. Och i underkant av motsvarande fönster mot söder. Sprickorna bör hållas under uppsikt.	-	
Taklist	Profilerad gesims av trä, lika långhus.	Se långhus	Se långhus	-	-	
Tak	Tunnvälvt brädtak.	Se långhus	Se långhus	Se långhus.	III	
Fast inredning	Se II.2.4 Kyrkobyggnaden fast inredning.					

Kapprum (se även bild 62)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Linoleum	Blå	Från 1986	-	-	
Sockel	Standardsockel av trä mot nya väggar	Ljusgrå.	Från 1986	-	-	
Vägg	Skivklädda regelväggar. Ytan klädd med väv och målad.	Bruten vit latexfärg	Från 1986.	-	-	
	Putsad vägg mot väster endast målad.	Bruten vit latexfärg	-	-	-	
Tak	Plant brädtak	Vit	Från 1819 eller 1851, beroende på när den nuvarande läktaren byggdes. Brädor från 1986 vid igensättning efter läktartrappa.	-	-	
Dörrar	Till WC: Modern standarddörr utformad som spegeldörr	Ljusgrå	Från 1986.	-	-	
Fast inredning	Kapphylla av trä	Ljusgrå	Från 1986.	-	-	

WC (se även bild 63)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Linoleum	Blå	Från 1986	-	-	
Sockel	Standardsockel av trä	Ljusgrå.	Från 1986	-	-	
Vägg	Skivklädda regelväggar. Ytan klädd med väv och målad.	Bruten vit latexfärg	Från 1986.	-	-	
Tak	Plant bräddtak	Vit	Från 1819 eller 1851, beroende på när den nuvarande läktaren byggdes.	-	-	
Fast inredning	Standardutrustning för WC.	-	-	-	-	

Pentry/Väntrum (se även bild 64-65)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Linoleum	Blå	Från 1986	-	-	
Sockel	Standardsockel av trä mot nya väggar	Täckmålad ljusgrå.	Från 1986	-	-	
Vägg	Skivklädda regelväggar. Ytan klädd med väv och målade.	Bruten vit latexfärg	Från 1986.	-	-	
	Putsade väggar mot norr och väster endast målade.	Bruten vit latexfärg	Från 1986.	Det yttersta färgskiktet flagar kraftigt. Färgen bör avlägsnas och ersättas av kalkfärg. Skadeförloppet kan ha påskyndats av att rummet hålls uppvärmt kontinuerligt.	II	
	Kakel på västra väggen över diskbänken	Vita plattor med blå dekor-ränder	Från 1986.	-	-	
Tak	Plant brädtak	Vit	Från 1819 eller 1851, beroende på när den nuvarande läktaren byggdes. Brädor från 1986 vid igensättning efter läktartrappa.	-	-	
Dörrar	Öppningskarm av trä mot kapprum.	Ljusgrå	Från 1986.	-	-	
Fast inredning	Skåpsinredning och diskbänk vid väggen mot väster. Högskåp används	Vit	Från 1986.	-	-	

Läktare (se även bild 66-73)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	
Golv	Heltäckningsmatta på underlag av spånskiva.	Brun-orange	Den nuvarande mattan lades in 2005.	-	-	
Sockel	Liggande träsocklar intill läktarbröstningen. Socklar i varierande utförande intill övriga väggar, utom vid norrväggen som saknar sockel.	Ljusgrå	Socklarna intill läktarbröstningen är gamla, samtida med själva bröstningen, övriga socklar har tillkommit senare.	-	-	
Skydd vid fönsteröppninga	Vid fönsteröppningarna mot norr och söder sitter skyddsräcken i trä. Som extra säkerhet har man mot norr monterat ett fönster över räcket.	Ljusgrå	Skyddsräckena är troligen samtida med läktaren, från 1819 eller 1851. Fönsterbågen mot norr har tillkommit senare.	-	-	
Vägg	Avfärgad puts på kalkstensvägg.	Ljust gul kalkfärg	De putsade väggarna fick sin ljust gula avfärgning 1979. Om väggarna haft denna kulör i något tidigare skede är inte känt. Den västra väggen är mycket ojämn.	Det finns en spricka i det nordvästra hörnet. Över de kvarvarande delarna av den ursprungliga murkonstruktionen mot norr ser det ut som om torn- och långhusväggen inte ligger i förband. Sprickorna bör hållas under uppsikt.	-	
Taklist	Profilerad gesims av trä, lika långhus.	Se långhus	Se långhus	-	-	
Tak	Tunnvälvt brädtak.	Se långhus	Se långhus	Se långhus.		

Dörr	Dörr till tornrum: Högerhängd bräddörr med halvcirkelformad överdel. Liggande panel på anslagssida, stående panel på öppningssida. Grova smidesbeslag.	Grå dörrblad, svart smide	Från 1953.	-		
Trappa	Se Kyrkorum					
Fast inredning	Se II.2.4 Kyrkobyggnaden fast inredning.					
Övrigt	Inklädnad av trä intill västra väggen, mellan orgelhuset och dörröppningen mot tornrummet.	Ljusgrå	-	Inklädnaden ger ett provisoriskt intryck. Så länge läktaren inte är tillgänglig för allmänheten behöver den dock inte åtgärdas.		

Sakristia (se även bild 74-77)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Heltäckningsmatta på underlag av spånskiva.	Mörkgrön	Golvet byttes ut, förhöjdes och utfördes ventilerat 1931. Den nuvarande mattan är troligen från 1979.	Med hänsyn till de problem med fukt som funnits är den nuvarande heltäckningsmattan olämplig. Skicket på golvkonstruktionen under mattan bör kontrolleras.	II	
Vägg	Målad puts på kalkstensvägg.	Vit latexfärg	Latexfärgen har målats efter 1980.	-	-	
Taklist	Hålkälslist av trä	Blå	-	-	-	
Tak	Plant brädtak	Blå	-	-	-	

Dörrar	Inre dörr till entré mot söder: Inåtgående vänsterhängd bräddörr med halvcirkelformad överdel. Liggande panel utvändigt, stående panel invändigt. Grova smidesbeslag.	Blå dörrblad, svart smide	Från 1953.	-		
	Två dörrar till kor, placerade i rummets nordvästra och sydvästra hörn: NV höger- hängd, SV vänsterhängd. Bräddörrar med klädsel av plåt mot koret. Ålderdomliga gångjärn. Ålderdomligt lås på SV dörren.		Dörrbladen är troligen från 1819. De lagades och förstärktes 1840. Plåtarna på dörrbladens sida mot koret har tillkommit 1925 eller senare. På äldre fotografier syns att dörrbladen mot koret varit indelade i speglar.			
Fast inredning	Stort skåp av trä mot norr, indelat i tre enheter. Bänkar av trä i det sydöstra hörnet. Grunt förvarings-skåp av trä under fönstret mot öster.	Olika blåturkos toner.	All fast (och lös) inredning är från 1953, vilket ger rummet ett enhetligt intryck. Färgsättningen har troligen ändrats.	-	-	

Tornrum (plan 2 och 2½) (se även bild 78-80)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Brädgolv	Grå	Troligen från 1953	-	-	
Bjälklag till halvplan	Brädgolv på grova träbalkar som löper mellan östra och västra muren.	Obeh.	Bjälklagets ålder är inte känt. Det kan ha uppförts strax efter branden i kyrkan 1677.	-		
Vägg	Avfärgad puts på kalkstensvägg.	Vit kalkfärg	Väggarna var enligt Ragnhild Boströms rapport från 1953 oputsade fram till 1925.	-	-	
Tak	Avfärgad puts på tunnvalv av kalksten.	Vit kalkfärg	I takets södra del finns en öppning genom valvet. Den ursprungliga öppningen har vidgats något.	-		
Lucka	Brandlucka (klass A60) av stål mot långhusvind	Grå	-	-	-	
Trappa	Trappa upp till halvplan: Brant trappa av trä. Från halvplanet löper en trätrappa vidare upp genom en öppning i takvalvet.	Obeh.	Trätrappornas ålder är inte känd. Trappan upp till halvplanet kan ha uppförts strax efter branden i kyrkan 1677. Trappan från halvplanet till tredje våningen är nyare.	-		
	Trappa genom östra väggen ner till läktaren: Trappsteg av kalksten.	-	Trappan och öppningen är från 1953.	-		

Tornrum, plan 3 (se även bild 81-82)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Pri- oritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Ovanpå tunnvalvet ligger diverse fyllnadsmaterial och skräp.	-	-	-	-	
Vägg	Avfärgad puts på kalkstensvägg.	Vit kalkfärg	Väggarna var enligt Ragnhild Boströms rapport från 1953 opputsade fram till 1925.	-	-	
Tak	Grova träbjälkar och brädor.	Obeh	Från 1819	-	-	
Trappa	Brant trappa av trä	Obeh	Trappan är troligen från 1819, då den nuvarande lanterninen byggdes.	-	-	

Tornrum, plan 4/lanternin (se även bild 83-88)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Pri- oritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Brädgolv	Obeh	Från 1819	-	-	
Vägg	Träpanel	Obeh	Från 1819. Lanterninväggarna är utvändigt klädda med ny panel.	-	-	
Tak	Plant brädtak	Obeh	Från 1819.	-	-	

Vind över långhus och kor (se även bild 89-93)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Plankor utlagda som gång.	Obeh		Det saknas gångbrädor över koret.	III	
Vägg	Mot öster och väster gavelpartier murade av kalksten	Obeh	Mittpartiet på den murade gaveln mot väster är putsad. På den putsade ytan finns en slät yta med signatur och året 1866.	-	-	
Tak	Insidan av yttertaket svallbrädor.	Obeh.	-	-	-	

II.2.3 Kyrkobyggnaden installationer

El och tele

Kyrkans äldsta elinstallationer är från 1953, då el drogs in för värme, belysning och orgelfläkt. Elsystemet förnyades delvis 1979 i samband med att nya elradiatorer installerades. Utbyten och kompletteringar har även utförts senare, bland annat vid installationen av ny ljudanläggning 2004.

Kyrkan har två elcentraler, en i sakristian och en i tornrummet på plan 2. Sakristians elcentral är placerad på den norra väggen inne i skåpet närmast dörren mot koret. Elcentralen i tornrummet sitter på den östra väggen nära det sydöstra hörnet.

Kyrkorummets belysning regleras från en kontrollpanel monterad på en pelare längst bak i det norra bänkkvarteret. Innan kyrkan fick sin nya ljudanläggning, som sköts från ett bord i tvärgången mot söder, kunde ljud och ljus kontrolleras från samma sittplats.

Ritningar från 1979 års arbeten finns i arkivet i Algutsrum.

Elinstallationerna för pump och belysning vid anläggningen av minneslunden 1999 utfördes av Kjells Elektriska, Gårdby.

Service utförs normalt av Kjells Elektriska, Gårdby.

Revisionsbesiktning av elanläggningen utförs vart fjärde år genom avtal med Elektrisk byrå AB i Kalmar. Den senaste besiktningen gjordes 2005-08-23. Vid besiktningen noterades bland annat att kabeln som löper över långhusets vind är från 1950-talet och behöver bytas ut.

Telefon finns i sakristian.

Värme och klimat

Uppvärmning sker med elradiatorer och elektriska bänkvärmare. Elradiatorerna i långhus, kor och på läktare är av fabrikat El AB Ergo, Västerås. De installerades 1979. Bänkvärmarna, av fabrikat AB Thermo-Electric, är troligen från 1953.

Termostaten till kyrkorummets radiatorer och bänkvärmare sitter på korets östra vägg, intill den norra dörren mot sakristian. När temperaturen i rummet sjunkit under den nivå som termostaten ställts in på startas alla radiatorer samtidigt. Funktionen bör ändras så att radiatorerna startas i flera steg.

Värmen i sakristian regleras genom en separat termostat inne i sakristian, vid norra dörren mot koret.

Temperaturen i rummen under läktaren, vilka inreddes 1986, regleras på respektive rums elradiator.

Vintertid värms kyrkan i normala fall endast inför söndagens gudstjänst. Uppvärmningen går då till så att man på fredag kväll ställer in termostaten på omkring 16-17°C. På söndagsmorgonen 1-1½ timme före gudstjänst höjs sedan termostaten till 20°C. Efter

gudstjänst stängs värmen av. Innan värmen åter sätts på följande fredag brukar temperaturen under vintern hinna sjunka till omkring 8-10°C.

Luftfuktigheten kontrolleras med hjälp av en hygrometer placerad på läktaren, på orgelhusets norra sida. Vid besiktningen i kyrkan den 17/6 2005 var den relativa luftfuktigheten 72 %. Under vintern har värden upp till omkring 85 % relativ luftfuktighet uppmäts. I kyrkor som värms mer kontinuerligt brukar man, som en kompromiss mellan olika materials ideala förhållanden, eftersträva en relativ luftfuktighet på omkring 50 %.

I Jönköpings läns museums rapport från inventeringen av bemålade inventarier och viss fast inredning, se bilaga, behandlas kort även kyrkobyggnadens klimat. Utredaren konstaterar att det i finns klimatrelaterade problem. De skador som iakttagits pekar dels på att kyrkan tidvis har för hög fuktighet, vilket gynnar mögeltillväxt och skadedjur, dels på att fuktigheten varierar kraftigt, med spjälkningsskador på bemålade inventarier som följd. Jönköpings läns museum föreslår att församlingen låter göra en klimatutredning. Se vidare på sidan 3 i inventeringsrapporten.

Vatten och avlopp

Kyrkan fick vatten och avlopp 1986, i samband med att pentry och WC inreddes under läktarens norra del. Vatten och avlopp är anslutna till kommunens system.

Ledningarna till vattenposterna på kyrkogården stängs vintertid vid en nedstigningsbrunn nordost om kyrkan.

Varmvatten erhålls från en varmvattenberedare placerad i toalettrumets sydöstra hörn, just under taket.

Drifts- och underhållsinstruktioner saknas.

Service utförs normalt av Kalmar VVS från Färjestaden.

Ventilation

Mekanisk ventilation saknas.

Bänkkvarterens och sakristians brädgolv är ventilerade, se II.2.2, Långhus och Sakristia.

Ljud

Kyrkans ljudanläggning installerades 2004.

Ljudanläggningen är installerad av Görans TV-service, Borgholm. Beskrivning och planritning med markerade kabeldragningar upprättades av Westerlund arkitektkontor AB. Anläggningen sköts från ett hjulförsett träskåp placerat i tvärgången mot söder. Skåpet har ritats av Westerlund arkitektkontor AB och tillverkats av Jordtorps snickeri.

Anläggningen har både trådbundna och trådlösa mikrofoner. Uttag för trådbundna mikrofoner finns framme vid koret. Ljudet når besökarna från två högtalare upphängda centralt i koret, nedpendlade från taket.

Produktblad och handhavandeinstruktioner för ljudanläggningen saknas.

Kyrkorummet är försett med hörslina, installerad 1960. Den försågs med en ny förstärkare 2005, placerad i samma skåp som den övriga ljudanläggningen.

Klockringning och lucköppning

Kyrkan är försedd med automatisk klockringning och lucköppning. Elmotorerna till klockringningen och den hydraulisk anläggningen för lucköppning är troligen från 1943 respektive 1959. Installationernas elkablar ser ut att ha förnyats relativt nyligen.

Trots den höga ålder fungerar apparaterna fortfarande väl. Hydrauliken behöver fyllas på med omkring 1 dl olja vart 2-3:e år. Trycket måste pumpas upp varje år.

Funktionen av klockringning och lucköppning kontrolleras årligen genom avtal med Skånska klockgjuteriet, Hammenhög. Inspektioner på Öland utförs av Per Johansson och Göran Malmström.

Klockringningen styrs från kapprummet under läktaren.

Åskskydd

Åskledare finns monterad på långhus och lanternin. Lanterninens åskledare leds ner på tornets norra sida. Åskledaren som löper längs långhustaket leds ner vid östra gaveln, både i det södöstra och nordöstra hörnet.

Åskskyddet kontrolleras i samband med revisionsbesiktningen av kyrkans övriga elanläggning vart fjärde år.

Brandskydd

Kyrkan saknar brandlarmanläggning.

Brandsläckare finns i kyrkorum, på läktaren och i sakristian.

Öppningen mellan andra våningens tornrum och långhusets vind är försedd med en brandlucka av stål i brandklass A60. Luckan tillkom omkring år 2000.

Säkerheten mot spridning av brand från kyrkorummet till tornet skulle kunna förbättras genom att den befintliga dörren från läktarvåningen till tornrummet förstärks, byts ut eller kompletteras. Samtidigt bör igensättningen av öppningen i valvet mellan vapenhuset och tornrummet förstärkas med gipsskivor.

Besiktning av kyrkans brandskydd utfördes av Räddningstjänsten på Öland 2003-05-30. Enligt besiktningsprotokollet skulle befintlig textad utgångsskylt bytas ut mot en skylt med

symbol. Anmärkningen skulle åtgärdas snarast. Kyrkorummet saknar idag nödutrymningsskyltar.

Från 2005 har rutinerna för brandskydd förändrats. Räddningstjänstens brandsyn har upphört och ansvaret för brandskydd ligger genom egenkontroller tydligare på fastighetsägare och verksamhetsutövare. Rutiner för ett systematiskt brandskyddsarbete skall utarbetas. Skriftlig redogörelse för brandskyddet skall upprättas och skickas in till kommunen.

Tillgänglighet

Kyrkan är tillgänglig för rörelsehandikappade och rullstolsbundna via den södra entrén. Gången från parkeringen öster om kyrkan är hårdgjord fram till entrén, som har en låg ramp med svag lutning. Kyrkans toaletter tillkom 1986 och är anpassat efter de normer som då fanns för personer med god rörlighet i rullstol. I samband med framtida renoveringar av kyrkan bör möjligheten att bygga om toaletterummet efter dagens normer prövas.

Som anges under rubriken Ljud ovan är kyrkorummet försett med hörslina.

Inbrotts- och stöldskydd

Kyrkans inbrotts- och stöldskydd beskrivs i en separat bilaga, ej bifogad.

II.2.4 Kyrkobyggnaden fast inredning

Kyrkans bemålade inventarier har inventerats av konservatorsateljén vid länsmuseet i Jönköping. Inventeringen redovisas i rapporten ”Inventeringsresultat med rekommendationer”, sammanställd år 2004. Rapporten innehåller såväl en allmän bedömning av inredningens (och föremålens) tillstånd, klimat- och förvaringsförhållanden, som en objektsvis redovisning av skador eller andra problem. Analysen föreslår också en handlingsplan för åtgärder och rekommendationer för förebyggande skyddsarbeten. Rapporten bifogas i sin helhet, se bilageförteckning.

Följande delar av kyrkans fasta inredning redovisas i Jönköpings läns museums inventeringsrapport:

- Altarmålning och altaromfattning
- Predikstol
- Orgelfasad
- Nummertavlor

Orglarna i Södra Ölands kyrkliga samfällighets kyrkor har inventerats 2004 och 2005. I rapporten från 2004 års inventering, utförd av Börje Tornborg, sammanställs grundfakta om orglarna. Tornborg ger även korta omdömen. En mer noggrann besiktning av skador har gjorts vid 2005 års inventering, utförd av A. Mårtenssons Orgelfabrik AB från Lund. För Glömminge kyrkas orgel rekommenderas bland annat rengöring inom 5 år. Båda dokumenten bifogas, se bilageförteckning.

Nedan behandlas de delar av kyrkans fasta inredning som varken ingår i Jönköpings läns museums inventeringsrapport eller i de båda orgelinventeringarna – bänkinredning, läktarbröstning, altarring och altarbord. Här beskrivs kort även kyrkans klockor.

Lös inredning redovisas under II.2.5 Inventarier.

Bänkinredning (Bild 92, även 52, 55, 60-61, 66)

Långhusets bänkinredning är indelad i tre kvarter, två i söder och ett i norr. De båda södra kvarteren skiljs åt av tvärgången mot sydportalen. Det norra kvarteret har 14 rader. Kvarteren mot söder har tillsammans 13 rader – elva i det främre och två i det bakre. Bänkkvarteren är fristående från ytterväggarna. Bänkraderna har dörrar mot mittgången men inte mot sidogångarna. Gången intill muren vid det främre södra kvarteret kan nås både från koret och från tvärgången vid sydportalen. Det bakre södra kvarterets sidogång kan nås från tvärgången. Norra kvarterets sidogång är sluten både mot öster och väster. Den nås via en bredare bänklös rad ungefär mitt i kvarteret. Raden är försedd med dörr mot mittgången, vilket gör att den inte uppfattas som en tvärgång. Nivåskillnaden mellan mittgångens och bänkkvarterets golv tas här upp av en kort ramp inne i raden.

I korets nordöstra och sydöstra hörn finns treradiga korbänkar. Uppe på läktaren på ett förhöjt golv vid den södra sidan står två öppna bänkar. På läktaren finns även en lös bänk på den norra sidan, uppställd intill norrväggen.

Kyrkans bänkinredning har genomgått flera förändringar. Uppgifter om större ombyggnader av bänkinredningen finns från 1925, 1931 och 1953. Storleken på det norra kvarteret minskades 1986, då raderna under läktaren togs bort för att få plats med toalett och pentry. Trots alla ombyggnader har av allt att döma de ursprungliga bänkdörrarna från 1819 bevarats. Enligt en inventering utförd 1830 var kyrkans bänkinredning vid denna tid ljusblå med mörkblå marmorerade speglar. På något ställe där de nyare färgskikten fallit bort skymtar den ursprungliga blå kulören. Korbänkarnas dörrar är dock från 1953.

Bänkinredningens nuvarande färgsättning är från 1979. Bänkdörrarnas ramar är utvändigt täckmålade i en grågrön kulör. På ramarnas vertikala delar finns snidad dekor och guldfärgade

försänkningar. Spegelfälten är lasyrmålade mörkt turkos. Listerna omkring speglarna är lasyrmålade i rött. Den röda kulören återkommer på överliggarens kant. Överliggarens översida är lasyrmålade grön. Samma laserande gröna kulör har använts till alla ytor i bänkkvarterens inre. På bänkarna ligger ljust rödbruna sittdynor.

Läktarens bänkar är enhetligt ljusgrå.

Läktarbröstning (Bild 52, 71)

Läktaren har ett halvcirkelformat mittparti som skjuter ut mot kyrkorummet. Bröstningen är ungefär en meter hög och är utförd av stående bräder. Fronten är slät, med horisontella lister i över och underkant. Den avslutas uppåt med en bred överliggare. Läktarbröstningen är huvudsakligen ljusgrå, med avvikande mörkare grå kulör på överliggaren och de understa listerna. Den har också tre markerade guldfärgade lister. I centrum av läktarbröstningen, ut mot kyrkorummet, sitter ett snidat guldfärgat lyrornament.

Enligt den ovan nämnda inventeringen från 1830 hade läktaren då samma färgsättning som bänkarna och altarringen, ljusblå med mörkblå marmorade speglar. Då bröstningen idag är slät tyder uppgiften på att läktaren byggdes om i samband med att orgeln installerades 1851.

Altarbord

Altarbordet är av trä, med svängda sidor och en rektangulär bordsskiva. Det är målat med täckande oljefärg. Sidorna är gröna, med en gulbeige list just under bordsskivan.

Bordsskivans kant är grå, översidan gulbeige. Av de upplysningar som ges om bordet i 1830 års inventering går det sannolikt att dra slutsatsen att det är byggt i samband med kyrkans ombyggnad 1819. ”Altarbordet af trä ännu omåladt, har vanlig kupig form.”

Altarring (Bild 96)

Om altarringen ges i 1830 års inventering följande upplysningar: ”Altardisken, midt för altaret rund och på sidorna rak är ljusblå med mörkblå marmorade speglar...” Den nuvarande altarringen är inte uppbyggd av spegelfält, utan av slät stående panel som indelats med pilastrar, vilket kan betyda att altarringen tillkommit efter 1830. Den kan vara från 1851, då sannolikt även läktarbröstningen byggdes om. Läktarbröstningen har en liknande uppbyggnad och formgivning. Altarringen kan också ha byggts i samband med att kyrkan fick sin nya altarmålning 1873. Om ringen trots allt är från 1819 kan detta fastställas genom kontroll av vilka kulörer ytorna ursprungligen haft.

Altarringen släta ytor är idag målade ljusgrå, medan pilastrar, överliggare och horisontella lister har en mörkare grå kulör. Pilastrarnas fördjupningar (kannelyrer) är guldfärgade, liksom listen närmast under överliggaren. Den släta ytan i altarringens centrum har en guldfärgad snidad utsmyckning i form av ett kors och ett ankare med ett litet brinnande hjärta över. Under sniderierna är det målat gröna korslagda kvistar.

Kyrkklockor (Bild 87-88)

I lanterninen hänger två kyrkklockor. Av klockornas inskriptioner framgår att båda är gjutna av I. P. Forssberg i Kalmar, den något större 1866 och den mindre 1872. De långa inskriptionerna ger även namnen på de personer som medverkat till att klockorna tillverkats. På den större klockan nämns prosten Z Segrell, på den mindre pastor C G Carlsson tillsammans med åldermännen Jonas Persson från Ryd och Jonas Persson från Gillsättra.

I Ragnhild Boströms text från 1990 om Glömminge kyrka berättas om äldre klockor som funnits i kyrkan (s. 147).

Kyrkklockorna besiktas årligen av samma firma som genom avtal ansvarar för funktionen av klockringning och lucköppning, se ovan.

De fullständiga inskriptionerna lyder:

Stora klockan:

UNDER KONUNG CARL XV:S REGERING
GJÖTS DENNA KLOCKA AF
I. P. FORSSBERG I KALMAR ÅR 1886.
KOMMER, LÅTER OSS GÅ UPP I HERRANS HUS
ATT HAN LÄRER OSS SINA VÄGAR
OCH VANDROM PÅ HANS STIGAR
MICHA, 4:2

LOFVER, I FOLK! VÅROM GUD LÅTER HANS
LOF VIDT HÖRDT VARDA PS: 66:8.
CONTRACTS-PROSTEN, PH: & TH DOCTORN
JUBELMAGISTERN, ORDENSLEDAMOTEN
Z, SEGRELL VAR PASTOR I GLÖMMINGE
NÅR DENNA KLOCKA AF FÖRSAMLINGEN
INKÖPTES.

Lilla klockan:

UNDER KONUNG CARL XV REGERING
ÅR 1872,
BLEF DENNA KLOCKA OMGJUTEN
AF J. P. FORSSBERG I CALMAR,
DÅ COMMINISTER C. G. CARLSSON
VAR V. PASTOR SAMT JONAS PERSSON
I RYD OCH JONAS PERSSON I
GILLSÄTTRA VORO ÅLDERMÄN

KOM, FRÄLSTA JORD OCH HÖR DET ORD,
SOM KAN DITT HJERTA NÄRA;
FÖRSAMLENS, FOLK, DER FRIDENS TOLK,
FÖRKUNNAR JESU LÄRA!
DER LÄRNS RÖST ÄR NÅD OCH TRÖST
ÅT HVARJE SJÄL SOM BLÖDER
DESS ENKLA BUD ÄR, FRUKTA GUD
OCH ÄLSKA DINA BRÖDER

II.2.5 Inventarier

Kyrkans bemålade inventarier (och viss fast inredning) har inventerats av konservatorsateljén vid länsmuseet i Jönköping. Inventeringen redovisas i rapporten ”Inventeringsresultat med rekommendationer”, sammanställd år 2004. Rapporten innehåller såväl en allmän bedömning av inventariernas tillstånd, klimat- och förvaringsförhållanden, som en objektsvis redovisning av skador eller andra problem. Analysen föreslår också en handlingsplan för åtgärder och rekommendationer för förebyggande skyddsarbeten. Rapporten bifogas i sin helhet, se bilageförteckning. I början av rapporten finns en förteckning över de inventarier som detaljstuderats. Under rubriken Anmärkningar/Tillstånd för byggnadsverk och objekt anges att åtta av kyrkans objekt uppvisar akuta skador och sex objekt har sådana skador som bör åtgärdas inom en femårsperiod. Många av skadorna är klimatrelaterade. Jönköpings läns museum ger rekommendationen att i kombination med konserveringsinsatser låta göra en klimatutredning. Kostnader för klimatutredning och vissa akuta konserveringsåtgärder har inarbetats i planerna för vård och underhåll, under punkt III.3.

Södra Ölands kyrkliga samfällighet har under 2005 låtit upprätta en inventarieförteckning. Förteckningen är i stort sett heltäckande. Nyare föremål med litet ekonomiskt och kulturhistoriskt värde har dock utelämnats.

II.2.6 Kyrkogården (se även bild 97-121)

Kyrkogårdens historik

Den äldsta kända avbildningen av kyrkan i Glömminge är en bläckteckning utförd av J H Rhezelius 1634. (Bild 11) Teckningen visar kyrkan och kyrkogården från söder.

Kyrkogårdsmuren är mycket schematiskt redovisad, med det framgår ändå att kyrkogårdens sydöstra hörn var fasat, på samma sätt som idag. En öppning är inritad i den vinklade delen. Strax intill, i den östra muren, har Rhezelius ritat en liten kvadrat som inte når ända upp till murens överkant. Om det skall föreställa en klivstätta, en stiglucka eller någonting annat är osäkert.

På en karta över Glömminge socken från 1641 visas bland annat utbredningen av prästgårdens ägor. (Bild 2) Här framgår att prästgården redan då var placerad just söder om kyrkan. Prästgården och kyrkan är bara redovisade som symboler, medan formen på ägorna bör vara korrekt återgivna. Kyrkogården har på kartan en enkel rektangulär form, utan fasat hörn.

Nästa illustration är från 1750. Det är en teckning utförd av Petrus Frigelius som visar kyrka och kyrkogård både från norr och söder. (Bild 12) Inte heller här har kyrkogården samma form som på Rhezelius teckning. Det sydöstra hörnet är inte snett avskuret. Istället ser det ut som om den sydöstra delen av kyrkogården utvidgats mot öster. I denna del står en klockstapel. Kyrkogården har två ingångar, båda försedda med stigluckor av trä. Den ena är placerad i södra muren rakt framför kyrkans sydportal, den andra i den östra muren nära det sydöstra hörnet.

Detta utförande, med mur av kalksten och stigluckor av trä, var mycket vanligt på Öland. I boken *Kyrkogårdens hägn i det medeltida Sverige* berättas att samtliga 34 sockenkyrkor på Öland i äldre tid var omgivna av stenmurar, s.k. bogårdsmurar. Samma källa anger också att ett 20-tal av kyrkorna har eller har haft stigluckor byggda av trä.

Glömminge kyrkas utförande 1817, bara två år före den stora ombyggnaden 1819, illustreras på en teckning av Nils Isak Löfgren. (Bild3) Teckningen visar kyrkan sedd från landsvägen i öster. Vägen ner till kyrkan löper på samma sätt som idag till en ingång i den östra kyrkogårdsmurens södra del. Jämfört med teckningen från 1750 har stigluckan fått en annan utformning, med kupolformat tak istället för sadeltak. Den östra muren ser ut att vara rak hela vägen bort till det nordöstra hörnet. Det går inte att urskilja någon utskjutande del som på Frigelius teckning. Kyrkogården har fortfarande en klockstapel, placerad alldeles innanför entrén. Stapeln revs 1819. Intill vägens södra sida har de stora prästgårdsladorna hunnit uppföras. Ladornas utformning stämmer emellertid inte överens med de lador som står på platsen idag. Då Löfgrens teckningar brukar vara tillförlitliga bör det betyda att ladorna förändrats efter 1817.

De tidigaste fotografierna av Glömminge kyrka, som finns i Kalmar läns museums arkiv, är från omkring sekelskiftet 1900. (Bild 15) Kyrkogården ger här ett mycket oordnat intryck. Det är ganska glest mellan gravvårdarna. På en bild tagen från sydväst syns några högresta stenar och gjutjärnskors, eventuellt också ett träkors. Mellan gravvårdarna växer högt gräs och buskar. Här finns också gravkullar av murgröna och ytor med öppen jord. Det är svårt att urskilja några gångar, men troligen fanns det åtminstone två - en från kyrkogårdens ingång i sydost fram till portalerna i söder och väster och en från sydportalen rakt mot söder till prästgården. Den oordnade karaktären vid förra sekelskiftet hade kyrkogården troligen haft ända sedan medeltiden.

Kyrkogårdar hade under medeltiden inte alls samma utseende som vi idag är vana vid. I boken *Kyrkogårdens gröna kulturarv* berättas att man bäst kan föreställa sig den medeltida kyrkogården som en vild osammanhängande gräsmatta eller äng där de eventuella gravminnen som fanns efter besuttna – sarkofager, tumbor, hällar och stenkors, var tämligen

oregelbundet placerade. Det fanns inga träd på kyrkogårdarna, än mindre någon indelning av kvarter med häckar och gångar. Gångar antas bara ha förekommit fram till kyrkans portar.

De nya estetiska ideal för kyrkogårdens planering som utvecklades under 1700-talet, med anläggning av gångsystem, kvarter och planteringar, hade fram till mitten av 1800-talet endast undantagsvis tillämpats utanför städerna. Antalet landsortskyrkogårdar med trädkransar före 1850 antas ha varit få. I vissa fall dröjde det ända in på 1900-talet innan de nya idéerna för kyrkogårdsgestaltning kom att genomföras.

Av Löfgrens teckning från 1817 framgår att kyrkogården vid denna tid ännu inte fått någon ordnad trädkrans. Ett större träd syns på kyrkans norrsida. I övrigt verkar det bara ha funnits en del buskar. Samma år, 1817, har Löfgren även upprättat en planritning och tecknat av kyrkans fasader från norra och södra sidan. På teckningen av norrsidan syns det tidigare nämnda trädet, som växte i vinkeln mellan långhuset och den senare rivna materialboden. Teckningen av söderfasaden visar att det även växte träd i innerhörnet mellan tornet och södra korsarmen, samt mellan koret och sakristian. På Frigelius teckning från 1750 syns det inga träd alls på kyrkogården. Troligen betyder det att där heller inte fanns några träd i verkligheten, eftersom Frigelius på samma teckning ritat träd och buskar på området norr om kyrkogården.

Fotografierna från sekelskiftet 1900 är svårtolkade vad gäller förekomsten av trädkrans. På en vinterbild syns tydligt en trädrad intill den norra muren, medan det på en sommarbild från samma tid, tagen i samma vinkel, saknas träd på norrsidan. Det kan vara så att det funnits en trädkrans sedan mitten av 1800-talet, som sedan sågats ner och förnyats omkring sekelskiftet 1900. Kanske har nyplantering skett i samband med kyrkogårdens utvidgning åt väster 1916.

I Glömminge församlings arkiv finns ett brev till kyrkostämmans ordförande prosten Peter Gustaf Carlsson där de oordnade förhållandena på kyrkogården beskrivs och behovet av en utvidgning påtalas. Bland annat menar brevskrivaren Hemmingsson att *"...kyrkostämman måtte upptaga och besluta att hvar och en, som har planteringar omkring sina grafplatser, måtte efter kyrkorådets önskan, klippa och städa planteringarne, så att ej kyrkogården kommer att bli en skogsplantering, utan vad den bör vara, nämligen en vacker hvilplats för de döda."* En utvidgning menar han är nödvändig *"Emedan utrymmet på kyrkogården snart nog är så upptaget, så att man ej kan öppna en grav utan att gräva upp andra..."*

Utvidgningen genomfördes 1916. Ritning och beskrivning för den nya kyrkogårdsdelen upprättades av Sigurd Ohlsson samma år. (Bild 99) I stora drag känns strukturen fortfarande igen på dagens kyrkogård. Enligt förslaget skulle området inre delas in i två stora kvarter. Ytorna intill yttermurarna i söder, väster och norr avsattes till familjegravar. Även raderna direkt söder och norr om mittgången planerades för familjegravar. Sammanlagt innehöll förslaget 96 familjegravar. (Enligt en bevarad förteckning fanns det 1925, då förteckningen senast uppdaterades, registrerade ägare till 74 av familjegravarna. Endast platserna intill den norra muren återstod.) I kvarterens inre fanns "fria gravplatser", 117 på den södra sidan och 188 på den norra. Längst åt öster i det norra kvarteret planerades även en yta till barngravar, 74 stycken. Barngravarna var enligt beskrivningen avsedda *"...för sådana barn, som ej äro i tillfälle att få hvila i en familjegrav."* Vad gäller planteringar på kyrkogården föreslog Sigurd Ohlsson en ligusterhäck intill västra och norra muren. Vid samma murar skulle det också planteras lindar med åtta meters mellanrum. Vid mittgångens möte med den gamla kyrkogården skulle en halvcirkelformad plats med en brunn anläggas. Den centrala platsen och ytorna närmast väster om den gång som följer gränsen mellan gamla och nya kyrkogårdsdelen skulle planteras med ädelgranar och glasbjörkar *"...samt några vackra blommande buskar"*.

Ett flygfotografi från 1935 visar kyrkan och kyrkogården från väster. (Bild 97) Den gamla delen av kyrkogården ger här ett mycket mer ordnat intryck än på äldre fotografier, och den nya delen har åtminstone delvis anlagts enligt ritningen från 1916. (Tyvärr syns inte hela den

utvidgade delen på fotografiet.) Av de gånger som på ritningen från 1916 föreslogs anläggas på den nya kyrkogårdsdelen tycks endast mittgången och gången som löper parallellt med den södra muren ha utförts. Utanför bild kan det också ha funnits en gång vid den västra muren. Däremot är det tydligt att man ännu inte anlagt någon ny gång i nord-sydlig riktning. Det syns heller ingen gång intill den norra muren. Av de föreslagna planteringarna vid mötet mellan nya och gamla kyrkogårdsdelen har endast ädelgranarna vid den centrala platsen kommit till utförande. Av fotografiet framgår vidare att ytorna i de nyanlagda kvarterens inre inte alls utnyttjats på det rationella sätt som föreslagits. En generell iakttagelse som kan göras är att det 1935 fortfarande var många gravar som saknade gravsten. Över hela kyrkogården syns gravar som endast är markerade med små kullar. Flest gravar av denna enkla typ var det vid kyrkans västra och norra sida.

År 1949 skickade domprost Ivar Hylander ut ett formulär med frågor om kyrkogårdar och begravningsklick till stiftets församlingar. De inkomna svaren utgjorde sedan underlag till artikeln "Våra kyrkogårdar" i verket "Växjö stift i ord och bild", som utkom 1950. De uppgifter som Glömminge församling skickade in ger en god bild av hur kyrkogården såg ut vid denna tid, som komplement till bevarade fotografier. Som svar på Hylanders fråga om kyrkogårdens plantering angavs att det fanns en trädkrans av askar, lindar och lönnar intill murarna, samt en syrénhäck innanför den östra muren. Inne på kyrkogården fanns en grupp syréner och en grupp ädelgranar, samt en nyplanterad häck utanför tornets ingång. På frågan om gravarna ordnats efter bysamfällighet svarar man att det inte fanns något sådant mönster på Glömminge kyrkogård. Andra uppgifter som framkommer är att det var vanligt med gravkullar, planterade med vintergröna växter. Gravplatserna var i några fall belagda med grus eller kalkstensplattor. Omgärdningar med stenramar förekom, trots att utförandet inte tilläts av kyrkorådet. Gravvårdar skulle enligt ordningsstadgan vara av öländsk kalksten eller grå granit. Svartpolerad granit godkändes inte, men uppges ändå "tyvärr" ha varit dominerande. De äldsta gravvårdarna på kyrkogården var från mitten av 1800-talet. Det fanns ett järnkors från 1870-talet och tre från 1910-talet. Ett enda träkors fanns kvar, "*...numera placerat bland borttagna vårdar från ovårdade platser.*"

År 1951 upprättade trädgårdskonsulenten Gösta Engstedt vid Kalmar läns södra hushållningssällskap ett förslag till ny indelning av Glömminge kyrkogård. Ritningarna har inte återfunnits, men att döma av den bevarade beskrivningen kom de föreslagna förändringarna aldrig att genomföras. Att förslaget upprättats visar ändå att det fanns ett behov av att revidera gravkartan från 1916, som ju endast avsåg kyrkogårdens västra del.

År 1956 gjorde trädgårdskonsulenten Engstedt ett nytt förslag, som inte omfattade några ritningar. Förslaget är upprättat efter en diskussion som förts på plats tillsammans med kyrkorådet. Beslut togs om utgällring av vissa träd mot norr. Silvergranarna mitt på kyrkogården ansågs ha tjänat ut. På platsen ville Engstedt istället uppföra ett brunnskar av kalksten. I det nordvästra kvarteret föreslogs ett stort träkors. Om brunnen eller korset kom att utföras är inte känt. Däremot är det tydligt att det förslag Engstedt samtidigt framförde om att plantera rygghäckar mellan raderna av gravstenar vann gehör. Många av de häckar som finns idag har troligen tillkommit 1956.

År 1965 upprättades en ny gravkarta av Gösta Vult von Steijern. (Bild 98) Kartan reviderades 1985 av Harry Kolsby. En ny digital gravkarta upprättas under 2005.

Kvartersindelning

Kyrkogården indelas i sju kvarter, namngivna med bokstäverna A till G. Det första kvarteret, A, består av gravplatserna intill den norra muren. Gravplatserna vid murarna mot väster och söder hör till kvarter B. De båda stora inre kvartererna norr och söder om mittgången i kyrkogårdsdelen från 1916 har littera C respektive D. Kvarter E består av hela den äldre

kyrkogårdsdelens område norr om mittgången, med undantag för gravarna intill norra muren. Dessa hör som tidigare beskrivits till kvarter A. Kvarter F utgörs av den gamla kyrkogårdens sydvästra del, området mellan de båda gångarna mot söder, med undantag av gravarna intill muren. Det sista kvarteret, G, återfinns i kyrkogårdens sydöstra hörn. Delar av kvarteret har tagits i anspråk som minneslund.

Utanför gravkvarteren, i kyrkogårdens nordvästra och sydöstra hörn, finns gravvårdar som tagits bort från sin ursprungliga plats uppställda.

Omgärdning

Kyrkogården omgärdas av murar i alla fyra väderstreck. Murarna är kallmurade, d v s lagda utan bruk, utom vid klivstättan intill huvudentrén. Murarnas utförande varierar något. I kyrkogårdens gamla del är murarna huvudsakligen uppförda av kalksten, med inslag av otuktad gråsten i botten. I den del av kyrkogården som tillkom vid utvidgningen 1916 är inslaget av gråsten större. Mot söder, i den utvidgade delen, består muren av mer gråsten än kalksten. Skarven mellan den äldre och nyare delen syns tydligt på norrsidan, genom att den äldre delen är jämnare lagd. På södra sidan har man vid utvidgningen 1916 gjort den nya delen något smalare än den gamla. Skarven mellan den gamla och nya delen syns här genom att muren viker av inåt, mot norr. Även på östra sidan syns en skarv i muren, något söder om sakristian. I vilket skede denna skarv tillkommit är dock okänt. Det kan vara ett spår av den utvidgning mot öster som syns på den ovan nämnda teckningen från 1750.

I den sydöstra delen ansluter murarna mot prästgårdens magasin och ena ladugårdslänga. Här utgör ladans västra gavel och magasinets norra långsida avgränsning av kyrkogården.

Murarna i den gamla delen är enligt Ragnhild Boström omlagda 1845.

På sammanlagt åtta ställen har murarna på olika sätt integrerats i intilliggande gravplatser, bland annat genom att välvda nischer tagits upp i muren bakom gravvården. Företeelsen beskrivs utförligare nedan, under respektive gravkvarter (A och B).

Ingångar

Kyrkogården har sin huvudentré mot öster, i fonden av Kyrkogatan. Entrén har murade stolpar och smidesgrindar. Stolparna är murade av kalksten, slätputsade och avfärgade i vitt. Toppen på stolparna är utförda som ”pyramidtak”, avtäckta med svartmålad järnplåt. Högst upp sitter runda något cylinderformade kalkstenar. De smidda och svartmålade grindarna är omsorgsfullt utformade, med bladslingor, lyror och korslagda pilar. Smidesgrindarna och stolparna är från 1845, då de ersatte en äldre stiglucka. Omedelbart norr om entrén skjuter kalkstenar ut och bildar en trappa, en klivstätta. Anordningen tillkom 1953. Tidigare fanns det en klivstätta av trä i samma läge.

Förutom huvudentrén finns det ytterligare en öppning mot öster, intill mötet med den norra muren. Öppningen har två smidesgrindar, en bredare och en smalare, upphängda på stolpar av fyrkantrör. Den smalare grinden är utsmyckad med ett stort G och kröns av ett kors, medan den bredare grinden saknar utsmyckning. Det är osäkert när ingången och grindarna tillkommit. Eventuellt är denna sidoentré samtida med det bårhus som byggdes öster om kyrkogården i slutet av 1960-talet. Entrén kan också ha byggts enligt något av de båda förslag till upprustning av kyrkolunden som ritades på 1950-talet.

I den norra muren, omkring 15 meter från kyrkogårdens nordvästra hörn, finns en öppning med en smidesgrind som har samma utformning som den just beskrivna smalare grinden i nordost. Korset har dock fallit bort. Öppningen leder till den kompostanläggning för löv och gräs som anordnats utanför muren. Grinden och öppningen tillkom troligen i samband med kyrkogårdens upprustning under 1950-talet.

Under mycket lång tid har det även funnits en entré till prästgården i söder. Denna ingång sattes igen i samband med att prästgården såldes 2001.

Vegetation

Kyrkogården har trädkrans i tre väderstreck - mot norr, väster och söder.

Mot norr växer tre stora, ungefär jämgamla, lönnar innanför muren på den gamla kyrkogårdsdelen. Längst åt öster och väster på norrsidan saknas större träd. Här har unga lönnar nyligen planterats utanför kyrkogårdsmuren.

Innanför muren mot väster växer åtta stora lindar. De bildar en komplett och enhetlig rad, planterad enligt Sigurd Ohlssons förslag från 1916. På Ohlssons ritning föreslås även en rad lindar vid den nya kyrkogårdsdelens norra mur. Hur kyrkogårdens trädkrans såg ut strax efter utvidgningen framgår av en uppmättningsritning av hela kyrkomiljön från 1918 av A. Flink.

Mot söder på den nya kyrkogårdsdelen, där det ursprungligen saknades träd, växer idag en lönn innanför och flera just utanför muren. Trädraden fortsätter innanför södra muren på den äldre delen av kyrkogården. Raden består av huvudsakligen av lönnar.

Intill den östra muren saknas sammanhängande trädkrans. Där växer en ensam lönn nära grindarna i det nordöstra hörnet. Det finns också en lönn i det södöstra hörnet, innanför den korta mur som löper mellan de båda putsade stenbyggnader som gränsar till kyrkogården.

Kyrkogårdens inre kvarter (C-G) är alla i olika omfattning försedda med rygghäckar. I den äldre delen av kyrkogården (kvarter E, F och G) sträcker sig rygghäckarna, liksom raderna av gravar, i nord-sydlig riktning. I den nyare delen (kvarter C och D), där strukturen är något mer komplicerad, finns rygghäckar både i nord-sydlig och öst-västlig riktning. De flesta rygghäckarna är av tuja, men det förekommer även andra arter. I kyrkogårdens nyare del är tre rygghäckar av buxbom och i den nyare delen finns en rygghäck av ölandstok och en av liguster.

I kyrkogårdens centrum, där gångarna korsar varandra, har en skyddad rektangulär plats skapats med hjälp av häckar. Platsen öppnar sig mot öster. En liknande plats, avgränsad med häckar, finns också framför kyrkans entré till vapenhuset i väster. Häckarna till den centrala platsen är av liguster, medan häckarna framför tornet är av tuja.

Innanför den östra kyrkogårdsmuren, norr om den stora ingången, växer en syrenhäck. Vid den del av muren mot söder som böjer av in mot norr, där den gamla kyrkogården möter den nyare något smalare kyrkogårdsdelen, är en tät buxbomshäck planterad.

Huvuddelen av kyrkogårdens häckar har troligen tillkommit på 1950-talet, efter det förslag som upprättades av trädgårdskonsulenten Gösta Engstedt 1956. De enda häckar som kan vara äldre är syrenhäcken intill östra muren och tujahäcken framför kyrkans västportal.

Utöver de häckar som planterats av församlingen finns ett antal buskar och häckar, mest buxbom, som hör till enskilda gravplatser. Det finns också några få gravplatser med låga kullar av murgröna.

Gångsystem

Från kyrkogårdens huvudentré i den östra murens södra del leder en bred gång snett mot nordväst, fram till en plats framför kyrkans sydportal. Alldeles innanför kyrkogårdsentrén finns också en smalare gång fram till sakristians ingång. Från platsen framför sydportalen utgår sedan tre gångar – en som böjer av runt kyrkan och ansluter till vapenhusets entré i väster, en som löper rakt mot söder och en som fortsätter framåt mot väster. Den öppning in till prästgården som går mot söder lett fram till är nyligen igensatt. Kyrkogårdens mittgång mot väster korsas vid mötet mellan den gamla och nya kyrkogårdsdelen av en gång i nord-sydlig riktning. Platsen framför sydportalen och alla gångar som leder därifrån, utom

mittgången mot väster, är belagda med grå kalkstensflisor. Gången mot väster är liksom den tvärgående gången grusbelagd. Den smala gång som leder från kyrkogårdens huvudentré i sydost till sakristians ingång är belagd med röd kalksten.

Gravvårdstyper

Glömminge kyrkogård utökades åt väster år 1916. Gränsen mellan den äldre och nyare delen går vid den grusgång som löper över kyrkogården i nord-sydlig riktning. Av det följer att de äldsta gravvårdarna återfinns i den ursprungliga östra delen. De yngsta gravvårdarna finns i kvarter C, i kyrkogårdens nordvästra del. Det är också i första hand här nya gravplatser tillkommer. Samtliga kvarter har emellertid förnyats kontinuerligt, vilket givit en blandning av gravvårdar från olika tider. Den enda del av kyrkogården som i stort sett lämnats utan nyare tillskott sedan 1910-talet är det trekantiga området söder om kyrkans kor.

Kvarter A har gravvårdar från 1944 och framåt. Trots att raden intill muren på den utvidgade delen av kvarter A avsattes för familjegravar såldes inga gravrätter här före 1925, då den förteckning som upprättades 1916 slutade uppdateras. Jämfört med den övriga kyrkogården har kvarteret den största andelen liggande gravvårdar. I övrigt förekommer många olika typer av stående stenar, dock inga av de högresta stenar som är karaktäristiska för decennierna omkring sekelskiftet 1900. Många av kvarterets gravvårdar och gravplatserna är försedda med stenramar eller häckar. Bakom tre av gravplatserna finns välvda nischer i muren.

Den allra största delen av kvarter B tillkom vid kyrkogårdens utvidgning 1916. Många av namnen på gravvårdarna känns också igen från den förteckning över familjegravar som upprättades i samband med utvidgningen. Vid mitten av den södra muren finns fyra prästgravar, där gravplatsernas betydelse betonats genom utformning och storlek. Gravplatserna avgränsas med hjälp av stenramar, murar, staket och/eller häckar. Den först anlagda prästgraven i detta område är från 1912, den senaste är från 1984. Övriga delar av kvarter B har varit fullt utnyttjat för familjegravar, anlagda från 1910-talet och framåt. Kvarvarande gravvårdar från 1910- och 20-talet dominerar intrycket. I vissa fall har det emellertid inte skett någon gravsättning förrän flera decennier efter gravplatsen köptes. Inom kvarteret finns också nya gravvårdar som troligen tillkommit sedan de ursprungliga gravrätterna gått ut. Det är också tydligt att ett flertal gravvårdar tagits bort utan att gravplatsen utnyttjats på nytt. Framför allt mot väster finns det stora luckor mellan gravvårdarna. På samma sätt som beskrivits för kvarter A finns det flera gravplatser där nischer byggts i bakomvarande kyrkogårdsmur. I kvarter B finns det också gravplatser där gravstenarna byggts in i muren.

Kvarter C är som nämnts ovan det kvarter som har den största andelen nya gravvårdar. På den ritning som upprättades inför kyrkogårdens utvidgning redovisas nuvarande kvarter C med 15 familjegravar intill mittgången och 188 ”fria gravplatser” i det inre. Familjegravarna köptes mellan 1923 och 1927, och bör alltså ha börjat utnyttjas på 1920-talet. Behovet av gravplatserna i kvarterets inre tycks dock ha varit begränsat. Att döma av dagens bestånd av gravvårdar togs de ”fria gravplatserna” i kvarter D i bruk först. I det inre av kvarter C finns endast en gravvård från 1920-talet, placerad längst åt väster. Då de flesta av familjegravarna längs mittgången förnyats under de senaste decennierna har kvarteret som helhet få gamla gravvårdar. Flest gravvårdar finns det från 1970- och 1980-talen. Kvarteret präglas av den struktur som tillkommit på 1950-talet, med rader av gravvårdar uppställda intill rygghäckar. De allra senast tillkomna raderna med gravvårdarna i kvarterets mitt saknar emellertid rygghäckar.

Kvarter D har fler gravvårdar från 1910-1930-talen än kvarter C. Förhållandet har två orsaker. Dels har de ”fria gravplatserna” i det inre av kvarter D tagits i bruk före motsvarande platser i kvarter C. Dels har en större del av de ursprungliga familjegravarnas gravvårdar intill mittgången bevarats. Skillnaden gör att kvarteret uppvisar en större variation av gravvårdar, både vad gäller ålder och utförande. Här finns gravvårdar från varje årtionde från 1910-talet till 1990-talet. En intressant avvikelse i förhållande till den ursprungliga ritningen från 1916 är att man anlagt familjegravar även i kvarterets inre. Den mest framträdande är nämndemannen Ernst Hjorts familjegrav, med en stor gravvård på en grusbelagd plan som omgärdas av stenram med hörnstolpar. Området har inte alls utnyttjats så intensivt som planen från 1916 föreslog. Det finns idag inga tecken på att den del av kvarteret som på ritningen avsattes till barngravar använts för detta ändamål.

Kvarter E sträcker sig runt hela kyrkan. De flesta gravplatserna återfinns på kyrkans västra och norra sida. Längst åt väster, parallellt med gången som gränsar mot kvarter C, står två rader gravvårdar intill en rygghäck. Häcken har troligen tillkommit på 1950-talet, men gravvårdarna är av varierande ålder. De äldsta, som står på häckens östra sida, är från början av 1900-talet, vilket tyder på att riktningen bestämts av den kyrkogårdsmur som fanns före utvidgningen 1916. Övriga rader på kyrkans västra och norra sida har en annan riktning, anpassad efter kyrkans sneda placering på kyrkogården.

Medan de flesta gravvårdarna på kyrkans västra sida är låga domineras den norra sidan av högresta svarta granitstenar från 1900-talets första decennier. Längst i nordost finns den stor familjegrav, troligen från 1910-talet, med en hög gravvård i grå granit. Inom gravplatsen, som omgärdas av stenstolpar med mellanliggande järnrör, finns fyra murgrönebevuxna kullar.

Öster om kyrkan finns bara en gravplats, med en gravvård från 1904.

På södersidan, intill koret och sakristian, finns ett litet område med omkring 15 gravvårdar som nästa alla tillkommit före 1920. Gravvårdarna inom området står inte i några tydliga rader. Här finns bland annat ett kalkstens kors från omkring 1885 och ett svartmålat gjutjärnskors från 1871. Kvarterets äldsta gravvård återfinns inom en familjegrav och består av ett kors på en sockel, båda av kalksten, från 1864. Intill sakristians södra fasad ligger en stor kalkstenshäll från 1866 efter prosten Zacharias Segrell.

Kvarter F och G, söder om mittgången på kyrkogårdens ursprungliga del, behandlas här gemensamt eftersom de har ungefär samma karaktär. Kvarterens rader löper parallellt med sidogångarna, i nord-sydlig riktning. Eftersom vinkeln på de båda sidogångarnas sträckning skiljer sig något från varandra sker en viss förskjutning av raderna. Det är inte känt när kvarteren fick huvuddragen i sin nuvarande indelning. Troligen har radernas placering, som de fastställdes på gravkartan från 1965, anpassats efter befintliga förhållanden som i första hand utvecklats under 1900-talets första decennier. Kvarterens äldsta gravvårdar är emellertid från 1850-talet, så strukturen är delvis äldre. Gravvårdarna är samtidigt de äldsta på hela kyrkogården. Det är tre snarlikt utformade stående röda kalkstenar som uppåt avslutas med en halvcirkelform. En av stenarna står i kvarter F och två i kvarter G. Inom kvarter F finns också en gravvård vars placering helt avviker från mönstret. Gravvården, som är rest 1904 efter I. G. Sahlström 1904, står mellan två rader och är vänd 90 grader. Stenen måste vara en rest av den oordnade struktur som fortfarande finns kvar i den sydöstra delen av kvarter E.

Eftersom kvarteren F och G kontinuerligt förnyats uppvisar de kyrkogårdens största blandning av gravvårdar. Skillnaden i ålder på de äldsta och yngsta stenarna är över 150 år.

Minneslund

I kyrkogårdens sydöstra hörn anlades 1999 en minneslund. Den avgränsas av en halvcirkelformad låg häck, som öppnar sig mot nordväst. Intill häcken står sommartid två sittbänkar. I mitten av platsen finns en liten rund damm med en fontän. Vid dammens sydöstra sida står ett svartmålat gjutjärnskors, bevuxet med murgröna. Gjutjärnskorset, som ursprungligen varit rest efter Mathilda Petridotter (1858-1877) har samma utformning som de tre kors vilka är uppställda intill den närliggande stenladans gavel. Runt dammen löper en smal rabatt. Rabattens kanter är stensatta, både mot dammen och mot de omkringliggande gräsyterna. Den yttre cirkeln, mot gräskanten, är dock inte stensatt hela vägen runt rabatten. Här öppnar sig cirkeln mot sydost, vid den sida där gjutjärnskorset står. Minneslunden lysas upp av två låga armaturer, utformade som lyktor, placerade inom rabatten.

II.3 ÖVERGRIPANDE KULTURHISTORISK BEDÖMNING

II.3.1 Kyrkomiljön och kyrkan med fast inredning

Glömminge kyrkas läge i anslutning till västra landborgen och nära det gamla kommunikationsstråket, nuvarande väg 136, följer i huvudsak mönstret för kyrkorna på södra Ölands västsida. Till skillnad från de flesta övriga kyrkorna inom området – Algutsrum, Torslunda, Vickleby och Resmo - ligger Glömminge kyrka emellertid nedanför landborgens kant. Placeringen gör att kyrkan inte alls är lika synlig i landskapet som till exempel Algutsrums kyrka.

Glömminge kyrka är en del i en väl samlad och bevarad kyrkomiljö, med prästgård och gamla ekonomibyggnader i direkt anslutning till kyrkogården. Miljön domineras av de vitkalkade gamla stenlador under vasstak som ligger mellan prästgårdens huvudbyggnad och landsvägen, just söder om nedfarten mot kyrkan. Från den mest öppna vyn i sydost ser förbipasserande på landsvägen bara kyrkans torn och lanternin över vasstaken. Det finns fyra lador, grupperade två och två. Högt upp på en gavel sitter årtalet 1782 i smide, vilket kan vara ladans byggnadsår. Det finns också uppgifter om att någon eller några av ladorna tillkommit 1813. Ladorna hotades av rivning under 1920-talet. De räddades genom att Kalmar läns museum (tidigare Kalmar läns fornminnesförening) 1927 tog över ägandet. Tidigare tillhörde stenladorna prästgården, som på traditionellt vis bestått av en kringbyggd gårdsmiljö uppdelad i man- och fägård.

Kyrkans inflytande över miljön har ytterligare minskats sedan prästgårdens mangårdsdel avstyckades och såldes 2001. Prästgårdens huvudbyggnad är från 1868. Den är uppförd av trä i ett och ett halv plan med frontespiser på båda sidorna. I rapporten från den inventering av länets prästgårdar som genomfördes av Kalmar läns museum under början av 1980-talet framhålls Glömminge prästgård, tillsammans med prästgårdarna i Sandby (1872), Norra Möckleby (1880) och Hulterstad (1894) som typiska representanter för ”prästgårdsstilen” under 1800-talets senare hälft.

Inom mangårdsdelen finns vid sidan av det stora bostadshuset två flyglar och en källare. Den norra flygeln är ett magasin från 1827. Den södra flygeln, kallad ”Södra hus” uppfördes 1841 för att inrymma arrendatorsbostad, magasin och bryggghus. Både flyglarna och källaren är av kalksten.

Prästgården har förr varit känd för att ha en vacker trädgård. Enligt uppgift i Bertil Palm text Byar och gårdar i sockenboken från 1990 var trädgården anlagd redan 1746. Trädgården hade en sista storhetstid under botanisten Carl Areskogs period som kyrkoherde 1927-38. Rester av trädgårdsanläggningen finns fortfarande kvar.

I samband med att mangårdsdelen skulle säljas 2001 fördes en diskussion om byggnadsminnesförklaring. Eventuellt på grund av missuppfattningar i kontakten med kulturmiljövårdens representanter begränsades samfällighetens ansökan om byggnadsminnesförklaring till den södra flygeln. Länsstyrelsen avslog ansökan då man inte ansåg det motiverat att byggnadsminnesförklara en enskild byggnad inom prästgårdsanläggningen. I beslutet från 2005 betonades istället vikten av att betrakta prästgården med dess man- och fägårdsbebyggelse som en helhet. Samtidigt förklarade sig länsstyrelsen villig att utreda frågan om ett framtida skydd av hela anläggningen. Även om vissa förändringar gjorts, bland annat av bostadshuset, har miljön ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Prästgården nämns i den ovan nämnda boken av Riksantikvarieämbetet om landskapets kyrkor som en av de bäst bevarade på Öland. Det är viktigt att Mörbylånga kommun vid sin hantering av framtida bygglov- eller planärenden bevakar prästgårdens kulturhistoriska värden.

Kyrkans äldsta historia är inte helt klarlagd. Ragnhild Boström menar att det ursprungliga långhuset, tillsammans med kor och absid, uppfördes vid 1100-talets mitt och att västtornet

tillkom under senare delen av 1100-talet. Med ledning av iakttagelser som gjordes i samband med kyrkans utvändiga renovering 1995 hävdar Torbjörn Sjögren emellertid att kyrkans västtorn måste ha uppförts samtidigt som långhuset, vilket han daterar till omkring år 1200. I Riksantikvarieämbetets bok *Öland landskapets kyrkor* räknas Glömminge kyrka till en av de endast fyra öländska kyrkor som redan i sitt ursprungliga medeltida utförande var försedda med västtorn. De andra kyrkorna var Resmo, Köping och Hulterstad. Eftersom både Köpings och Hulterstads medeltidskyrkor revs under 1800-talet kan Glömminge kyrka alltså vara en av endast två fortfarande bevarade kyrkor med ursprungliga västtorn. Många övriga öländska kyrkor har bevarade torn från medeltiden, men dessa är då uppförda något senare än de ursprungliga långhusen.

Vid 1200-talets mitt tillbyggdes kyrkan med en korsarm mot söder. Korsarmen uppfördes troligen av byggmästaren Håkan Tanna, som lämnat sin signatur på en korvägg (riven 1831) i Stenåsa och även förmodas ha varit verksam i bl.a. Gräsgård, Långlöt och Gärdslösa. Omkring år 1300 ersattes det ursprungliga absidkoret av ett rakslutet kor. Korväggarna försågs senare, eventuellt under tidigt 1400-tal, med kalkmålningar. Målningarna överputsades redan under samma århundrade, i samband med att ett kryssvalv byggdes över koret. Omkring år 1600 byggdes en sakristia på kyrkans södra sida, i vinkeln mellan korsarmen och koret. Kyrkan härjades svårt av brand 1677 och reparationsarbeten pågick fram till omkring år 1700. Någon gång före 1750 byggdes en materialbod intill långhusets norrsida.

Under 1700- och 1800-talet revs eller, vilket var vanligare, förändrades kraftigt nästa alla Ölands 34 medeltida sockenkyrkor. Bevarade eller till största delen medeltida är endast kyrkorna i Egby, Gärdslösa, Källa, Resmo, Ventlinge, Vickleby och Ås. Nio kyrkor revs helt. Av ekonomiska och praktiska skäl föredrog församlingarna dock ofta att låta delar av den medeltida kyrkans murverk stå kvar och ingå i den utbyggda kyrkan. I 16 fall behölls de medeltida tornen. Medeltida murverk från övriga byggnadsdelar finns kvar i Glömminge, Långlöt, Råplinge och Torslunda kyrkor.

Huvuddragen i sin nuvarande yttre form fick Glömminge kyrka vid en genomgripande om- och tillbyggnad 1819. Kyrkan omformades till en stor salskyrka med sadeltak och höga symmetriskt placerade fönsteröppningar. Utformningen motsvarar tidens och den nyklassicistiska arkitekturens krav på stora ljusa predikolokaler. Planformen anpassades delvis till de befintliga förutsättningarna, så att dagens kyrka innehåller murverk från i stort sett alla tidigare byggnadsetapper. (Se bild 9-10) Av de allra äldsta delarna återstår tornet och delar av den norra långhusväggen. Mot norr återfinns också rester av det rakt avslutade kor som byggdes omkring år 1300. I sydväst har man sparat den södra och västra muren av korsarmen från 1200-talets mitt. I den nuvarande långhusväggen mot söder ingår troligen även en rest av sakristian från omkring 1600. Dagens sakristia och den intilliggande östligaste delen av långhuset byggdes helt ny. Tornet försågs med lanternin. Utformningen med separat sakristia mot öster är vanlig bland de nyklassicistiska kyrkorna på Öland, där Köpings kyrka från 1805 var en förebild. Ombyggnaden av Glömminge kyrka leddes av häradsurmästaren Leonhard Lindman från Källa. I Riksantikvarieämbetets bok *Öland Landskapets kyrkor* uppmärksammas Lindman främst som byggmästare för "...den uppskattade nyklassicistiska kyrkobyggnaden i Högsrum...", från 1822.

Även om vissa förändringar gjorts senare under 1800- och 1900-talen upplevs Glömminge kyrka, efter 1819 års om- och tillbyggnad, fortfarande i första hand som nyklassicistisk. Den skiljer sig emellertid från de kyrkor som byggdes helt nya under arkitekturperioden. Kyrkan får sin särart genom de i olika grad synliga spår som ännu finns av äldre byggnadsetapper. Att kyrkan har en historia som sträcker sig längre tillbaka än 1819, det årtal som går att läsa på östra gaveln, framgår i det yttre av den gotiska sydportalen och av tornets asymmetriska placering. Utformningen och placeringen av tornmurarnas många öppningar ger också en

antydning om att denna byggnadsdel utöver den rent kyrkliga även haft andra funktioner. Lösningen med ett asymmetriskt placerat medeltida torn intill en i övrigt nyklassicistisk kyrka hade tidigare tillämpats vid ombyggnaden av kyrkorna i Långlöt 1795 och Råpplinge 1802.

Exteriört har kyrkan, i stora drag, fått behålla sin utformning från 1819. Däremot finns det få ytskikt och enskilda byggnadsdetaljer som är äldre än från 1950-talet. För upplevelsen av autenticitet är därför dessa delar särskilt viktiga att bevara, framför allt sydportalens ursprungliga partier, lanterninens fönster och omfattningar, samt östgavelns fönster. De flesta av kyrkans fönster, dörrar och portaler är från kyrkans renovering 1953. Även om vissa ingrepp och åtgärder som gjordes vid renoveringen detta år kan ifrågasättas ur dagens antikvariska perspektiv utfördes arbetena med höga estetiska ambitioner och är av god teknisk kvalitet. Förändringarna och tillskotten är numera en del av kyrkans historia.

På samma sätt som exteriören präglas interiören i första hand av den nyklassicistiska stil som kyrkan fick 1819. Karaktäristiskt för tidsperioden är det stora ljusa kyrkorummets symmetriskt placerade fönsteröppningar, slutna bänkinredning och tunnvalvt tak. Som i de flesta fall hade församlingen inte råd, eller vilja, att samtidigt ersätta all äldre inredning. Inredningen tillkom ofta i etapper och de öländska församlingarna valde vanligen att börja med att återanvända den gamla kyrkans predikstol och altarpopsats. I Glömminge byttes all bänkinredning. Sannolikt skaffade man också ett nytt altarbord, som enligt uppgifter i ett inventeringsprotokoll fortfarande var omålat 1830. Däremot behöll församlingen altartavlan och predikstolen från 1700-talet, troligen även altarringen. Predikstolen är från 1775, skulpterad och målad i rokokostil av Petrus Magnus Hagman från Karlskrona. Den gamla altartavlan, som var från 1740, ersattes 1873 av en tavla utförd av bygdemålaren Nils Johan Jonsson från Glömminge. I sockenboken om Glömminge beskriver Bertil Palm Jonsson som Ölands ojämförligt mest framstående och produktive bygdemålare under 1800-talet. Av de sammanlagt fem altartavlor Jonsson målat till kyrkor på Öland framhåller Palm målningen i Glömminge som den främsta. Han målade även den pilasteruppställning som omger tavlan. Altarringen kan av utformningen att döma vara byggd samtidigt som orgelläktarens front, vilken i sin tur bör ha tillkommit i samband med installationen av orgel 1851.

Som framgår av beskrivningen har alltså kyrkorummets från 1819 inretts i många steg. Vidare har den ursprungliga bänkinredningen, utom dörrarna, bytts ut under 1900-talet. Stilen hos de nytillkomna och utbytta delarna överensstämmer emellertid väl med de ursprungliga intentionerna. All fast inredning utom predikstolen har en klassicistisk prägel. Kyrkorummets ger ett i huvudsak enhetligt intryck. Vissa kulörer som valdes vid den senaste ommålningen av interiören 1979 saknar dock historisk förankring.

Liksom i exteriören finns det även invändigt spår av kyrkans medeltida historia. I kyrkorummets nordvästra del finns det en låg murad avsats, som en bänk, intill långhusväggen. Avsatsen antas ha tillkommit när det medeltida långhusets norrvägg gjordes tunnare vid ombyggnaden 1819. Mot norr finns också en ett väggparti där en del av 1300-talskorets kalkmålningar från början av 1400-talet bevarats. Den bemålade ytan togs fram vid kyrkans renovering 1953. Samma år återupptogs och restaurerades den tidigare igenmurade sydportalen från 1200-talet.

Mest påtaglig är kyrkans medeltida ursprung i vapenhuset, i tornets bottenvåning. Öppningarna i väggarna har förändrats, men rummets mått och det tunnvalvda taket är bevarade. För att framhäva rummets ursprungliga proportioner tog man 1953 bort några fasta skåp och en torntrappa. Det höga kulturhistoriska värdet rummet tillmätts illustreras också av den diskussion som fördes när församlingen under tidigt 1980-tal framförde önskemål om att inreda toalett i kyrkan. Enligt det första förslaget skulle vapenhusets norra del avdelas till toalett. Riksantikvarieämbetet motsatte sig detta och efter långa diskussioner kom man överens om den nuvarande lösningen, med en underbyggnad av läktarens norra del.

År 1840 byttes kyrkans trägolv ut mot kalkstensflisor. Stengolvet har senare lagts om, men många av de ursprungliga plattorna finns kvar. Då i stort sett alla övriga ytskikt i kyrkan förnyats under 1900-talets är det nöta stengolvet viktigt för upplevelsen av ålder.

De enda invändiga dörrar som är äldre än från 1953 är de som sitter mellan koret och sakristian. Dessa båda dörrar är kvar från 1819, då denna del av kyrkan uppfördes. Dörrbladen lagades och förstärktes 1840. Plåtarna som sitter på dörrbladens anslagssida, mot koret, har tillkommit under tidigt 1900-tal.

Vid kyrkans renovering 1953 fick sakristian helt ny inredning. Rummet försågs med väggfasta skåp och bänkar, ritade av arkitekten Gunnar Lindsten. Inredningen finns fortfarande kvar. Sakristian har ett värde som det mest genomarbetade och samtidigt mest välbevarade rummet från 1953 års renovering.

Sammanfattningsvis:

- Till skillnad från de flesta övriga kyrkorna på södra Ölands västsida ligger Glömminge kyrka nedanför istället för på landborgskanten.
- Glömminge kyrka ingår i en ovanligt välbevarad kyrkomiljö, med prästgård och gamla ekonomibyggnader i direkt anslutning till kyrkogården.
- Kyrkan har ett medeltida ursprung. Om teorin att tornet uppfördes samtidigt som långhuset stämmer är Glömminge kyrka en av endast två ännu bevarade medeltida kyrkor med ursprungliga västtorn.
- Huvuddragen i sin nuvarande form fick kyrkan vid en genomgripande om- och tillbyggnad 1819. Den omformades då, enligt de gällande nyklassicistiska idealen, till en salskyrka med sadeltak och höga symmetriskt placerade fönsteröppningar, sluten bänkinredning och tunnvalvt innertak.
- Kyrkan får sin särart genom de spår som ännu finns av äldre byggnadsetapper. Att kyrkan har en medeltida historia framgår i exteriören tydligast genom tornets asymmetriska placering och av den gotiskt utformade sydportalen. Det mest värdefulla spåret i interiören är det fragment av kalkfärgsmålari från 1400-talet som finns på långhusets norrvägg. Mest påtaglig är kyrkans medeltida ursprung i vapenhuset, med bevarat murat tunnvalv.
- De mest värdefulla delarna i kyrkans fasta inredning är predikstolen från 1775 och altartavlan från 1873.

II.3.2 Kyrkogården

Glömminge kyrkogård uppfattas idag som en helhet, trots att den består av en äldre del i öster och en nyare del i väster. Utvidgningen i väster tillkom 1916. Gränsen går vid den grusgång som löper tvärs över kyrkogården i nord-sydlig riktning.

På de illustrationer som finns från 1634, 1641, 1750 och 1817 förekommer vissa avvikelser i utformningen av kyrkogårdens sydöstra hörn och östra mur, men i stora drag har den äldre delen troligen haft samma utbredning sedan medeltiden. Den äldsta illustrationen, från 1634, tyder också på att kyrkogårdens huvudentré i sydost har haft ungefär samma placering som idag redan under medeltiden. Kyrkogårdsmuren har även haft en öppning mot söder, till prästgården. Öppningen, som tillkom senast på 1700-talet, sattes emellertid igen i samband med prästgårdens försäljning 2001.

Den äldre kyrkogårdens stenmurar är omlagda 1845, men har som framgår ovan en mycket lång kontinuitet och är viktiga att bevara. Den nyare kyrkogårdens murar, från 1916, är väsentliga för intrycket av kyrkogården som en samlad enhet, utan tydlig skillnad mellan gammalt och nytt. Murarna i såväl den ursprungliga som den utvidgade delen har också ett särskilt högt kulturhistoriskt värde genom den lokala tradition som funnits att utnyttja dem som en integrerad del i intilliggande gravplatser, bland annat genom upptagning av välvda nischer.

Kyrkogårdens huvudentré mot öster fick sin nuvarande utformning med smidesgrindar på murade och putsade stolpar i samband med omläggningen av kyrkogårdsmurarna 1845. Tidigare hade entrén en stiglucka av trä. Stolparna och grindarna är omsorgsfullt utformade och utgör idag ett karaktäristiskt inslag i kyrkomiljön. De ingående ursprungliga delarna bör vårdas så att de bevaras för framtiden.

Kyrkogården försågs troligen med trädkrans vid 1800-talets mitt. Hur trädkransen såg ut strax efter kyrkogårdens utvidgning 1916 framgår av en situationsplan från 1919, där hela kyrkomiljön redovisas. På samma sätt som idag fanns det då ingen hel rad av träd mot öster. Den mest enhetliga trädraden finns idag intill den västra muren. Här kvarstår samtliga åtta lindar från 1916. Särskild vikt bör läggas vid vården av dessa träd, så att samtliga åtta kan fortsätta leva så länge som möjligt.

Kyrkogårdens äldsta häck är syrénhäcken som växer intill den östra muren. Häcken syns redan på ovan nämnda uppmättningsritning från 1919. Tujahäckarna framför vapenhusets entré i väster tillkom på 1940-talet. De flesta av kyrkogårdens många rygghäckar, av tuja, buxbom, ölandstok och liguster, har troligen planterats på 1950-talet, efter ett förslag upprättat av trädgårdskonsulenten Gösta Engstedt. Plantering av rygghäckar var vanligt vid denna tid. Häckarna förstärker kyrkogårdens inre struktur och utgör idag ett viktigt arkitektoniskt element.

Ett gammalt drag, vid sidan om den äldre kyrkogårdens form och huvudentrés placering, som sannolikt kvarstår från medeltiden är den stora gångens sträckning från entrén fram till kyrkans portal i söder. Gångens fortsättning till vapenhusets entré i väster bör ha anlagts i samband med att dörröppningen togs upp 1819, medan gången från sydportalen och rakt söderut kan ha tillkommit senast under 1700-talet. Trots att gången mot söder förlorat sin ursprungliga funktion, då muröppningen numera är igensatt, är det viktigt att den behålls eftersom den tydligt illustrerar den koppling som funnits mellan kyrka och prästgård.

Den aktuella gravkartan upprepar i stort sett den kvartersindelning som fastslogs vid upprättandet av 1965 års gravkarta. Före 1965 fanns det bara en karta över den del av kyrkogården som nyanlades 1916. Kvartersindelningen på kyrkogårdens nya västra del är ännu i huvudsak bevarad från 1916, även om gravarnas numrering har förändrats. Trots att indelningen på den äldre östra delen fastställdes på ritning först 1965 kan mönstret antas ha tillkommit i början av 1900-talet. En relativt genomgripande utrensning av äldre gravar

genomfördes sannolikt under 1900-talets första decennium, i samband med den diskussion som då fördes angående kyrkogårdens utvidgning. Av det mer oordnade mönster av gravar, med eller utan gravvård, som före sekelskiftet 1900 sannolikt täckte större delen av den gamla kyrkogården återstår fortfarande vissa spår. Framför allt gäller det den sydöstra delen av kvarter E, det lilla trekantiga området mellan mittgången och kyrkan. Även om många av gravarna här är från 1900-talets första decennier kan strukturen antas vara långt äldre.

Kyrkogårdens kvartersindelning, och mönstren inom kvarteren, har alltså till stora delar sitt ursprung i de förändringar som genomfördes under 1900-talets två första decennier, då kyrkogårdens nya del i väster tillkom och kraven på ordning ökades för den gamla delen i öster. För förståelsen av kyrkogårdens historia är det viktigt att de gamla strukturerna bevaras. Särskilt angeläget är det att bevara de gravar som genom sin placering avviker från det ordnade mönstret.

Kyrkogårdens gravvårdar har kontinuerligt förnyats. Gamla och nya gravvårdar förekommer sida vid sida över i stort sett hela kyrkogården. I samband med vård- och underhållsplanens upprättande sammanställs listor på kulturhistoriskt intressanta gravvårdar som skall bevaras för framtiden även om gravrättsinnehavare saknas, se bilaga. Vilka kriterier som legat till grund för urvalet redovisas under rubriken II.3.3 Urvalskriterier för kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar. Den befintliga blandningen av gravvårdar från olika stilperioder är ett av kyrkogårdens tydligaste karaktärsdrag. Det finns emellertid vissa skillnader mellan de olika kvarteren som bör beaktas, vid sidan om bevarandet av enskilda särskilt utvalda gravvårdar. De olikheter avseende gravvårdarnas utformning som förekommer beskrivs ovan, under II.2.6 Kyrkogården, Gravvårdstyper. Som exempel har kvarter A en stor andel liggande gravvårdar jämfört med övriga kvarter. Ett annat område inom kyrkogården som särskilt utmärker sig är samlingen av stora prästgravar intill den södra muren i kvarter B. Norra sidan av kvarter E domineras av högresta svarta granitstenar. Inom samma kvarter, men på kyrkans södra sida, finns också det flera gånger tidigare nämnda trekantiga området med nästan enbart gamla gravvårdar i ett oregelbundet mönster. Vid det fortsatta bruket av kyrkogården bör hänsyn tas till den befintliga karaktären hos de skilda kvarteren, så att skillnaderna inte försvinner. Det trekantiga området intill kyrkans södersida bör om möjligt bevaras helt utan moderna tillskott.

Sammanfattningsvis:

- Kyrkogården uppfattas som en helhet trots att den består av en ursprunglig del i öster och en nyare del i väster, anlagd 1916.
- Den äldre delen har i stora drag troligen haft samma utbredning sedan medeltiden.
- Kyrkogårdsmurarna har ett särskilt högt kulturhistoriskt värde genom att de utnyttjats som en integrerad del i intilliggande gravplatser, bland annat genom upptagning av nischer.
- Huvudentrés omsorgsfullt utformade stolpar och grindar utgör ett karaktäristiskt inslag i kyrkomiljön.
- Särskild vikt bör läggas vid vården av de åtta lindar intill den västra muren som ännu finns kvar från 1916.
- Kyrkogårdens häckar, som huvudsakligen tillkommit på 1950-talet, förstärker kyrkogårdens struktur och utgör ett väsentligt arkitektoniskt element.
- För förståelsen av kyrkogårdens historia är det viktigt att de befintliga strukturerna i form av gångar, rader och kvarter bevaras, inklusive de avvikelser som förekommer.
- Vid det fortsatta bruket av kyrkogården bör hänsyn tas till de skillnader som finns avseende gravvårdarnas utformning i de olika kvarteren.
- Det trekantiga området intill kyrkans södersida bör bevaras helt utan moderna tillskott.

II.3.3 Urvalskriterier för kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar

I samband med upprättandet av vård- och underhållsplan har det funnits en önskan att definiera vilka gravvårdar som kan anses ha ett så stort kulturhistoriskt värde att de skall bevaras för framtiden, även efter gravrätten gått ut. Urvalet har i första hand gjorts efter följande kriterier:

Ålder	Gravvårdar från 1850 eller äldre brukar generellt skyddas. I Glömminge, där det finns få gamla gravvårdar, dras gränsen vid omkring år 1900.
Konstnärlig utformning	Konstnärligt särskilt intressanta gravvårdar.
Utförande av smide- eller gjutjärn	Gravvårdar av järn är mycket ovanliga och skall generellt skyddas.
Utförande av lokalt material	Gravvårdar av kalksten.
Inskriptioner	Uppgifter om titel, bynamn och gårdsnamn. Högst prioritet har givits åt inskriptioner med idag ovanliga titlar, samt titlar med för trakten karaktäristiska yrken.
Personhistoriskt intresse	Gravvårdar efter personer med särskilt högt personhistoriskt värde.
Häckomgärdad grav, grusgrav	Gravplats med omgärdning av häck eller stenram. Gravplats med grusyta. Även gravplats med gravkulle av t ex murgröna.

För Glömminge kyrkogård har ytterligare ett kriterium tillförts:

Del av mur	Gravplats där kyrkogårdsmuren på olika sätt utnyttjats, t ex genom anordnande av välvda nischer.
------------	--

Glömminge kyrkogård har ett begränsat antal gamla gravvårdar. Från tiden före 1900 finns omkring 24 gravvårdar bevarade, varav något mer än hälften står kvar på sin ursprungliga plats. Samtliga ingår därför i urvalet av kulturhistoriskt intressanta gravvårdar. Från 1910-talet och framåt finns varje decennium relativt väl representerat på kyrkogården. I listan över kulturhistoriskt intressanta gravvårdar har den eller de kriterier som varit viktigast för valet av respektive grav markerats. Om möjligt har gravvårdar där flera olika kriterier samverkar valts. Urvalet har också gjorts med avsikt att bevara kyrkogårdens karaktär. Vissa av de yngre gravvårdar som tagits upp på listan kan i sig själva inte anses ha ett omistligt högt värde. De har tagits med som representativa exempel för sin tid.

Urvalet av gravvårdar med högt personhistoriskt värde har gjorts i samråd med Glömminge hembygdsförening, genom Karl-Erik Hemmingsson och Hans Norell, samt kyrkorådets ordförande Erland Börjesson.

II.3.4 Anvisningar för kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar

Gravvårdar som definierats som kulturhistoriskt värdefulla får inte avlägsnas eller flyttas. De skall vårdas, vilket innebär att skadade gravvårdar skall lagas. Ett separat program för konservering av skadade kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar av sten upprättas av Prolitos Stenkonservering. De kulturhistoriskt värdefulla gravvårdarna skall besiktigas minst en gång var fjärde år.

Ett mindre antal av kyrkogårdens kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar har bedömts så intressanta att de skall tas upp på inventarielistan. Detta gäller alla gravvårdar från 1800-talet som är utförda av kalksten eller järn och som bevarats på ursprunglig plats, sammanlagt elva stycken.

Det urval som gjorts skall inte tolkas som att övriga gravvårdar saknar kulturhistoriskt värde och kan tas bort så snart gravrättsinnehavare saknas. Gravvårdar utan gravrättsinnehavare bör bevaras fram tills graven skall återanvändas. För bevarande av kyrkogårdens karaktär är det också önskvärt att så många ursprungliga gravstenar som möjligt återanvänds, enligt CGK:s definition för gravvårdar av klass 2. Framför allt bör man försöka återanvända kyrkogårdens högresta stenar från omkring 1900 till 1920-talet, för att bibehålla den befintliga variationen mellan höga och låga gravvårdar.

De gravvårdar som efter kyrkogårdsnämndens inventering givits klass 4 enligt CGK:s system kommer att tas bort efter gravrättstidens utgång. En sammanställning över hur många gravvårdar som givits klass 1,2, 3 respektive 4 bifogas, se bilageförteckning. En diskussion skall föras med länsstyrelsen om hur många gravvårdar som kan tas bort vid ett tillfälle.

II.4 BILAGEFÖRTECKNING

Se pärmens innehållsförteckning.

II.5 KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Axelsson, Roger, Janzon, Kaj, Rahmqvist, Sigurd. *Det medeltida Sverige*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm 1996.

Boström, Ragnhild, Glömminge kyrka, I: *Glömminge, En Ölandssocken förr och nu*, Glömminge hembygdsförening, Borgholm 1990.

Boström, Ragnhild, *Kyrkor på Öland, Inledning, Översikt av de skriftliga källorna*, Stockholm 1966.

Ragnhild Boström, *Öländska kyrkor – 9: Glömminge kyrka*, 1976

Johansson, Jan, *Kyrkogårdens hägn i det medeltida Sverige. Om bogård, balk och stiglucka*. Kungl. Vitterhets historie och antikvitetsakademien, Stockholm 1993.

Klintborg Ahlklo, Åsa. *Mellan trädkrans och minneslund*. Stad & land nr 167. 2001.

Kyrkogårdens form och miljö. Boverket/Riksantikvarieämbetet/Svenska kyrkans kyrkogårdsdelegation och Allmänna förlaget, Borås 1991.

Palm, Alrik, Glömminge, En sockenbeskrivning, Glömminge kommun, Lund 1949.

Palm, Bertil (red.), Glömminge, En ölandssocken förr och nu, Glömminge hembygdsförening, Borgholm, 1990.

Theorell, Anita, Wästberg, Per. *Minnets stigar*. Bokförlaget Max Ström, 2001.

Ullén, Marian. *Öland, landskapets kyrkor*, Rikantikvarieämbetet, Stockholm 2003.

Wadsjö, Harald, Ambrosini, Sune. *Kyrkogårdskonst*, AB Svenska teknologföreningens förlag, Stockholm 1919.

Antikvariskt topografiskt arkiv (ATA), Öl Glömminge sn.

Glömminge pastoratsarkiv i Algutsrum, OIa:1 Handlingar angående kyrkan 1850-1981, OIa:2 Handlingar angående kyrkan 1949-1986, OIb:1 Handlingar angående kyrkogården 1900-1986, RI:3 Avstyckningskarta för pastorsbostället 1870 mm 1870-1981, RII:1 Ritningar över kyrkans interiör och exteriör 1821-1988 och odat,

Kalmar läns museum (KLM), topografiskt arkiv, Glömminge sn. Flygfotosamlingen 2000, Öland, Socknar A-V.

Kalmar läns museum (KLM), Prästgårdsinventeringen, Kalmar län, Växjö stift, 1981.82.86. Glömminge sn.